

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE
Katedra divadelní vědy

Bakalářská práce

Šárka Hrádková

Albeeho *Všechno je v zahradě* v českém divadelním kontextu
Albee's Everything in the Garden in the Czech Theatrical Context

Praha 2011

Vedoucí práce: PhDr. Barbara Topolová, Ph.D.

Děkuji především PhDr. Barbaře Topolové, Ph.D. za milé, vstřícné a přínosné vedení této práce.

Dále děkuji agentuře DILIA zejména Janu Jiříkovi, Divadelnímu ústavu v Praze – zvláště Lucii Čepcové a Divadlu A. Dvořáka Příbram, a to především Haně Koprdové.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V

dne

podpis

Abstrakt

Edward Albee patří k nejvýznamnějším americkým dramatikům. Úspěšně tvoří již od šedesátých let dvacátého století – a od té doby se také často inscenuje i u nás. Jeho adaptace Cooperova díla *Všechno je v zahradě* je nejhranějším titulem Albeeho dramatiky na českých i moravských jevištích (stejného množství inscenací dosahuje komorní drama *Kdo se bojí Virginie Woolfové*). Od roku 1969, kdy mělo *Všechno je v zahradě* v překladu Františka Vrby premiéru v pražském Divadle S.K.Neumanna, se toto drama s absurdním rozměrem dočkalo dvanácti podob. *Všechno je v zahradě* bylo zařazováno do repertoáru oblastních divadel, v roce 1997 se pro tento titul rozhodlo Městské divadlo Brno a v roce 2008 vznikla prozatím poslední inscenace tohoto textu v Městských divadlech pražských, v Divadle ABC, s novým překladem Dany Hábové pod názvem *Všechno na zahradě*. Na proměnách jednotlivých inscenací a kritickém ohlasu na ně lze sledovat politický, společenský a sociální vývoj na našem území.

klíčová slova: Edward Albee, *Všechno je v zahradě*, František Vrba, Dana Hábová, české a moravské inscenace Albeeho *Všechno je v zahradě*, herecké výkony, Jenny a Richard, paní Toothová, Jack

Abstract

Edward Albee is one of the most important American playwrights. He has successfully written his plays since the sixties of the twentieth century. Since then Albee's plays have been often staged in our country. His adaptation of Cooper's work - *Everything in the Garden* - is one of the most played Albee's titles on Czech and Moravian stages (the same amount of production achieves drama *Who's Afraid of Virginia Woolf*). Since 1969, when *Everything in the Garden* was translated by František Vrba and played in Divadlo S.K. Neumanna, this drama achieved twelve representations. *Everything in the Garden* was especially played in regional theaters. In 1997, the title was chosen by Městské divadlo Brno and in 2008 the latest production of this text was started in Městská divadla pražská, in Divadlo ABC, with a new translation by Dana Hábová. It is possible to see political and social development in our country in the transformation of individual production and critical response to them.

keywords: Edward Albee, *Everything in the Garden*, František Vrba, Dana Hábová, the Czech and Moravian productions of Albee's *Everything in the Garden*, an acting in performances, Jenny and Richard, Mrs. Tooth, Jack

OBSAH

1. Úvod	8
1.1 <i>Všechno je v zahradě</i>	8
1.2 Albee na českých a moravských jevištích	10
2. České překlady Albeeho <i>Všechno je v zahradě</i>	12
2.1 František Vrba a <i>Všechno na zahradě</i> nebo <i>Všechno je v zahradě?</i>	13
2.1.1 DILIA a škrty	13
2.1.2 Grafika	21
2.2 Dana Hábová a <i>Všechno na zahradě</i>	21
2.2.1 Poznámky „pod čarou“	22
2.2.2 Grafika	25
2.3 Paní Toothová nebo paní Zubatá?	25
2.4 Příbramský překlad <i>Všechno je v zahradě</i>	27
3. Albeeho <i>Všechno je v zahradě</i> na českých a moravských jevištích	29
3.1 První uvedení v Divadle S.K.Neumanna	29
3.2 Divadlo Vítězslava Nezvala v Karlových Varech	37
3.3 Divadlo Oldřicha Stibora v Olomouci	38
3.4 Krajské divadlo Příbram	39
3.5 Divadlo Vítězného února Hradec Králové	44
3.6 Státní divadlo Ostrava – Činohra Petra Bezruče	48
3.7 Horácké divadlo Jihlava	48
3.8 Jihočeské divadlo	49
3.9 Východočeské divadlo Pardubice	50
3.10 Městské divadlo Brno	52
3.11 Moravské divadlo Olomouc	55
3.12 Městská divadla pražská – ABC	56
4. Závěr	64

5. Seznam literatury a pramenů	68
--------------------------------------	----

1. Úvod

Edward Albee je jedním z nejvýznamnějších amerických dramatiků. Tvoří od šedesátých let dvacátého století – a od té doby je často inscenován i u nás. Z jeho dramatiky se česká a moravská divadla nejčastěji zaměřují na tituly *Kdo se bojí Virginie Woolfové* a *Všechno je v zahradě*. Druhý titul, který je adaptací stejnojmenné hry Gilese Coopera, je i předmětem zkoumání této bakalářské práce. V práci se zaměřím nejen na dva vzniklé překlady Albeeho *Všechno je v zahradě*, ale pokusím se též pojednat o dvanácti vzniklých inscenacích tohoto textu a postihnout jejich vývoj v politicko-společenském kontextu.

1.1 *Všechno je v zahradě*

Gil Cooper napsal *Everything in the Garden* ovlivněn důsledky druhé světové války, kdy bylo jasné, že cena člověka klesla na tu nejnižší úroveň. Edward Albee si vybral *Everything in the Garden* z úcty k originálu. A přepracoval tento text jako vzpomínku na Gilese Coopera rok po jeho smrti. Cooper poskytl Albeemu děj a obrys dramatu.

U Coopera se pár Actonových žijící v dobré čtvrti na předměstí snaží vyrovnat standardu, který určuje jejich okolí. Na denním pořádku jsou hádky na téma peníze a jak si přilepšit život. Díky inzerátu, který podala manželka Jenny, se za ní dostaví polská židovka paní Leonie a nabídne jí práci lepší prostitutky. Jenny s vidinou lepšího života přijme. Na večírku vyjde najevo, že se stejným způsobem živí i pozvané páry. Dámy se prodávají a jejich manželé tomu pohodlně přihlížejí, jelikož výplata za prostituci jim zajišťuje lepší životní úroveň. Na párty se dostaví i nepozvaný soused Jack, který na základě nepravděpodobného rozpomenutí odhalí pravdu o přítomné společnosti a jako nepohodlný svědek je hosty zabit.

Text z roku 1962 je zatížen odkazy na druhou světovou válku, a to nejen v osobě paní Leonie, která sama vypovídá o svých zkušenostech s nacisty a koncentračním táborem, ale i celá společnost konverzuje na večírku o tom, jak v Londýně válku prožívala. Toto sociální drama, které je možné vnímat též groteskně, je velmi zatíženo promluvami, a postavy nejsou hluboce lidsky propracované.

Albee pracoval s Cooperovým textem jako s dobrým podkladem pro kritiku americké společnosti, jejích přemrštěných hodnot, nesmyslných konvencí a zvrhlosti amerických rozpadajících se rodin.

Albee do adaptace plně vložil svůj talent a vznikla nadčasová hra o tom, co všechno jsme schopni udělat pro to, abychom si přilepšili. Měřítkem všeho jsou samozřejmě peníze. Odlehčil text od hrůz druhé světové války a soustředil se na americké prostředí. Postavy zlidštil tak, aby se co nejvíce podobaly nám všem a tím působily mrazivěji. Největší změnou prošla postava Jacka. Albee přidal Jackovi jmění a především schopnost promlouvat k divákům. Paní Leonie přejmenoval na paní Toothovou, pocházející z Velké Británie. Manželský pár už nenese žádné příjmení, jelikož to může být kdokoli z nás. Je to pouze Richard (u Coopera Bernard) a Jenny. Albee propracoval okolnosti a dal dramatu absurdní ráz.

Everything in the Garden Gilese Coopera bylo díky úmluvě s Arts Theatre Club a Michaellem Codronem poprvé uvedeno spolkem Royal Shakespeare Theatre v Arts Theatre v Londýně, v režii Donalda McWhinniho, a to dne 13.5.1962. Adaptace Edwarda Albeeho měla premiéru o pět let později 29.11.1967 v režii Petera Glenvilleho v Plymouth Theatre, New York City, spolkem Theatre 1968 (Richard Barr-Clinton Wilder)¹.

Již dva roky po newyorské premiéře mohli vidět Albeeho *Všechno je v zahradě* i čeští diváci. Divadlo S.K. Neumanna uvedlo tento text v překladu Františka Vrby. *Všechno je v zahradě* se u nás dočkalo dvanácti jevištních podob, z toho nejvíce inscenací vzniklo hned po prvním uvedení v letech sedmdesátých a poté v letech devadesátých.

¹ Podrobně se věnuji problematice původní hra/adaptace ve své ročníkové práci.

Prozatím poslední inscenace z roku 2008 v režii Petra Svojtky a v novém překladu Dany Hábové je stále k vidění v Městských divadlech pražských (Divadlo ABC).

Celých čtyřicet let nás tedy provází Albeeho náhled na hroutící se společnost se zkaženými hodnotami. Za čtyřicet let se politická situace neustále proměňovala a tím ovlivnila nejen uvádění tohoto textu, ale především svobodu vyjádření se a reflexe. V době prvního uvedení ještě tvůrci čerpali z uvolněnosti šedesátých let, v letech sedmdesátých se už vedle textu jako úlitba objeví některé Marxovy myšlenky. V letech devadesátých jsou všichni plní entusiasmů a za deset let již sociologové konstatují většinovou nespokojenost se situací v českém státu. V roce 2008 je dramaturg Jiří Janků překvapen, jak smutně jsme dnes našli to, před čím varoval Albee již v šedesátých letech.

Inscenátoři za celých čtyřicet let vždy našli důvod pro uvedení *Všechno je v zahradě* na česká a moravská jeviště. Avšak to, co bývá označováno jako největší výhoda Albeeho *Všechno je v zahradě*, a tím je především nadčasové téma i poslání, představuje, zdá se, zároveň i jeho největší úskalí. Čeští a moravští divadelníci spoléhali na dobře napsaný text a převáděli jej do vizuální formy. Místo kritiky společnosti měli většinou na paměti, že Albeeho drama je velkou příležitostí pro čtyři herce. Představitelé Jenny, Richarda, Jacka a Mrs. Toothe.

1.2 Albee na českých a moravských jevištích

Albeeho texty byly u nás často překládány i uváděny, a to od šedesátých let. Psychologicky propracované postavy vždy lákaly české inscenátory. Z Albeeho her je na českých a moravských scénách nejhranějším titulem právě *Všechno je v zahradě* a *Kdo se bojí Virginie Woolfové*. Pod různými názvy bylo drama *Kdo se bojí Virginie Woolfové* uvedeno celkem dvanáctkrát.² Připočítat lze i zlínský projekt *Play*

² Kdo se bojí Virginie Woolfové: Státní divadlo Brno, Reduta Brno 9.7.1965; Divadlo J.K.Tyla Plzeň 26.1.1992; Divadlo v Řeznické Praha 23.4.1993; Agentura DivAg Praha 3.2.1996; Středočeské divadlo Kladno 18.9.1998;

*Albee*³, při němž hra byla obohacena o dvě přímo se nabízející postavy-psychotherapeuta a jeho asistenta.

Se stejným počtem inscenací se může pochlubit právě *Všechno je v zahradě*, které se dočkalo, jak již bylo řečeno, také dvanácti nastudování. Hra, která má nejen nesmrtelné téma, ale nabízí i skvělé herecké příležitosti a z praktického hlediska je výhodná i pro obsazení souboru (pět žen a šest mužů), se stala oblíbenou především v oblastních divadlech.

O polovinu méně inscenací mají na kontě dramata *Tři velké ženy*, *Balada o smutné kavárně*, *Pobřeží a Stalo se v ZOO*; třikrát *Koza aneb Kdo je Sylvie* i *Křehká rovnováha*. Jednoho či dvou uvedení se dočkala *Hra o manželství*, *Pískoviště* či *Americký sen*⁴.

Slezské divadlo Opava 28.10.2001; Divadlo na Vinohradech 26.9.2002; Studio Dva Praha 12.7.2004; Komorní scéna Aréna Ostrava 24.1.2009; *Kdopak by se Kafky bál?*: Divadlo S.K. Neumanna 20.12.1963; *Kdopak by se vlka bál?*: Divadlo S.K. Neumanna 8.4.1987; Vše v překladu Rudolfa a Luby Pellarových.

³ Play Albee: *Psychokabaret*; Divadlo Mandragora Zlín 11.1.2006, scénář a režie Pavel Šimák, spolupracoval Vladimír Fekar.

⁴ Data jsou zpracována podle lístkového a elektronického katalogu Divadelního Ústavu v Praze.

2. České překlady Albeeho *Všechno je v zahradě*

Albeeho *Všechno je v zahradě* je dramatem nejen dobře vystavěným, ale i jazykově propracovaným. Albee jako divadelník má navíc velmi bohatý vedlejší text. Každé slovo má své přesné místo, podobu a vyznění. Albeeho *Všechno je v zahradě* se dočkalo celkem dvou českých překladů. Hned v roce 1969 jej přeložil František Vrba. Druhý překlad vznikl pro MDP, konkrétně pro Divadlo ABC, a byl zadán Daně Hábové.

Dle Dany Hábové vznikla nová verze především kvůli časové propasti mezi prvním překladem Františka Vrby a dneškem: „Jeho verzi nelze vytknout žádné chyby, jde jen o to, že je už přes čtyřicet let stará a jazyk se proměňuje, nejen ve slovní zásobě.“⁵ Oba překlady jsou svědomité a nijak neposouvají autorův záměr. Navíc Hábová se nemusí potýkat s takovými problémy jako byly pro konec šedesátých let v naší zemi cornflakes, překládané Vrbou jako kukuřičné lupínky. I přesto se jednalo o pochutinu naprosto nic neříkající. „(...) právě u potravin došlo k velkému sblížení, všechny ty barevné jedovaté nápoje a tyčinky známe jako staří Američané (...)“.⁶ Hamburger už dnes nemusí být sekanou nebo karbanátky, sendvič s želé není chlebem s marmeládou. Hábové překlad je díky časovému odstupu zároveň odvážnější i hovorovější.

⁵ rozhovor s Danou Hábovou. *Dialogy. Měsíční divadelní průvodce m.d.p.* 3, 2008/2009, č.4.

⁶ Op. cit.

2.1 František Vrba a *Všechno na zahradě* nebo *Všechno je v zahradě*?

Přestože v roce 1968 přeložil František Vrba doslova celý Albeeho text a vydavatelství Orbis, edice Divadlo, jej vydalo pod názvem *Všechno na zahradě* v plném znění, agentura DILIA, která zadávala právo na provozování hry, vydala v roce 1969 dílo devizově vázané. V tomto vydání, s názvem *Všechno je v zahradě*, došlo ke škrtům v díle Albeeho. Odpovědným redaktorem byl Jindřich Černý. Lze předpokládat, že tyto úpravy postihly jakékoli uvedení Albeeho textu před rokem 1989.

2.1.1 DILIA a škrtky

1) Obraz zkažené kapitalistické společnosti

Některé repliky a především narážky na kapitalistický způsob života, se nejspíš nezdály pro člověka zavřeného v normalizačním prostředí žádoucí. Přitom Albee nikdy ve svých dílech kapitalismus nereflektoval. Jeho dílo nikdy nesloužilo jiné ideji než kritice společnosti tak, jak ji viděl. Podle J.Urse se Edward Albee „(...) nikdy nenechal svést možností dělat politické divadlo. Soustředil se ve svých hrách vždy jen na opakování a obměny svého jediného tématu: pohledu do nitra společnosti.“⁷

Ve verzi vydanou agenturou DILIA je manželský pár, který představuje v úvodním dialogu především výčet toho, co si může a nemůže dovolit, ochuzen o stížnosti na finanční úřad, placení pojistek, Rogerovy školy i o závist, když si obyčejný prodavač pořizuje již druhé auto.

Přestože se postavy ohánějí v jednom kuse daněmi, ve verzi DILIA jsou tyto zmínky vyškrtnuty. Jako v případě, kdy Jenny obhájí, proč si hledá práci, a nezapomene zmínit, že „Při těch daních

⁷ URS,J. Albee, Broadway a smrt. *Divadelní noviny* 12, 1969, č.17.

dneska, a nákladech na soukromou školu...“⁸, se zkrátka nějaký ten přivýdělek neztratí. Stejně tak je Richard ukrácen o důležité zjištění, že peníze zaslané poštovním balíkem nepodléhají dani, což ho přesvědčí, že je výhodné si neočekávanou zásilku ponechat. Ačkoli se tyto úpravy zdají zpočátku pečlivé a důsledné, společnost na večírku najednou o nákladech na školné a další „západní“ životní nároky hovoří.

2) Škrty urychlují a nově rytmezují text

Tyto škrty připomínají běžné dramaturgicko-režijní zásahy do délky textu. Pokud dobře neznáme celý původní text, není možné si takového krácení povšimnout. Všechny důležité informace jsou zachovány. Když je však možné srovnat originál a upravený text, je jisté, že ukřáceny nebyly repliky, ale především charaktery a drobné situace.

Jenny No to je neuvěřitelné! Ne pět tisíc?
 Richard (najednou podezřívavě, že něco není v pořádku)
 Tomu nerozumím.
 Jenny Nemáš z toho.....nemáš radost?
 Richard (s trochu ironickým přízvukem)
 Radost!? Namouduši nevím,
 jestli z toho mám radost nebo ne.
 Jenny (dosud se k penězům nepřibližuje)
 A jsou pravé? Jsou to pravé peníze?
 Richard (se podívá na jednu bankovku)
 Ovšem, ovšemže jsou pravé;
 pravá ohmataná stodolarovka.
 Jenny (s jistým zadostiučněním)
 Panebože!
 Richard Jenomže.....jenže proč?
 Vždyť to nemá žádný smysl!
 Jenny (pokročí vpřed, jako by chtěla peníze chránit)
 Ale jsou to peníze!

Jenny Ne, to je neuvěřitelné! Ne pět tisíc?
 Richard (najednou podezřívavě, že něco není v pořádku)
 Počkej, počkej!
 Jenny Nemáš z toho radost?
 Richard (s trochu ironickým přízvukem)
 Radost!? Namouduši nevím.
 Nechápu to.....PROČ? Vždyť to nemá žádný smysl!
 Jenny (pokročí vpřed, jako by chtěla peníze chránit)
 Ale jsou to peníze!

Obr. č. 1

Vlevo ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968. s. 41-2.
 vpravo ALBEE, E. *Všechno je v zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: DILIA, 1969. s. 35.

A tak je vyškrtuta celá řada replik ale i drobných výstupů. Richard je rovnou po rozhovoru s Jackem nucen objevit Jennyino

⁸ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968. s. 26.

tajemství. Poslední výstup šťastné švitořivé Jenny, která ještě není ponížena manželovým zjištěním o jejím pravdivém životě a zdroji nynějších financí, je vyškrtnut. Stejně tak nemá šanci se projevit Richard, když mu dochází, co jeho žena po odpoledních dělá. Richard přichází o silné momenty, kdy neví, co si počít, a tak opakuje naučené fráze, jakože si nemohou koupit druhé auto: „Vždyť nemáme (...) místo v garáži.“⁹ a že si nepřál, aby Jenny pracovala.

Velmi krácena je především postava Rogera. Konverzační řeči, které ještě víc rozdmýchávají Richardův hněv, najednou zmizí. Během i poté, co rozlíčený Richard napadne taxíkáře, Roger komentuje dění na hřišti u jejich domu, kde hrají tenis. Tvoří to paralelu. Jakoby Roger reflektoval otce. Vše vygraduje v momentě, kdy Roger komentuje, že jeden hráč to druhému „(...) napálil rovnou do... (...)“¹⁰(originál crotch, Vrba přeložil jako rozkrok) Tím už nezbývá prostor pro první narážku na to, že Jenny je na takováto slova „moc velká dáma“¹¹.

Jelikož je na počátku druhého dějství Richard duchem nepřítomen (zírá do hlediště), Jenny se třikrát dožaduje odpovědi na stejnou otázku: „Co to tady děláš?“¹² Už ani není překvapující, že podle DILIA herečka nemá právo na gradaci, a všechna stejná zvolání jsou ve škrtu, ponechány jsou pouze repliky následující po této opakující se otázce.

3) Škrty, které ubírají některé postavě na projevu charakteru nebo škrty, které nedovolí promluvit postavám o charakteru jiné postavy

Dialogy, které charakterizují partnerské soužití Jenny a Richarda, jsou téměř vždy proškrtané. Krácené jsou nejen pasáže, kde se pár vyjadřuje ke své finanční situaci, ale i místa, ve kterých na sebe něco prozrazují. Když například na začátku druhého obrazu Jenny konstatuje: „No, to se rozumí – jdu nakoupit a zapomenu polovičku věcí, co jsem

⁹ ALBEE,E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA,F. Praha:Orbis,1968.s.57.

¹⁰ Op. cit., s.61.

¹¹ Op. cit., s.61.

¹² Op. cit., s.65.

chtěla.“¹³, nejde pouze o to, že roztržitost by byla Jennyinou vlastností. Vypovídá to o jejím vnitřním stavu. Žije tajný život.

Krácení výstupů s Rogerem nebo Jackem není pouze na úkor tempa a rytmu, ale i na úkor postav samotných. Ve verzi DILIA není možné si vyslechnout, že Jenny a Richard považují Jacka právě za představitele lidí, kteří si mohou vše dovolit, a tím se tedy vymezuje od všech ostatních, kteří na oko vypadají stejně tak. Pomluvy o Jackovi, který sedí a opíjí se v klubu, se Jenny od Richarda též nedozví, a tak Jacka ani nemůže před světem pomluv bránit. Stejně tak obavy, že Jack v opilosti prozradí, jaký balík peněz se objevil u Jenny a Richarda, jsou odstraněny. Tyto vyškrtnuté repliky však mají nezanedbatelný význam – odkazují k nadcházejícím událostem. Pokud dvakrát po sobě Richard upozorní na Jackův vztah k alkoholu a nakonec Jack přijde opilý z klubu do společnosti, která musí stůj, co stůj ututlat, co se jim dnes přihodilo, jsou repliky v textu nezbytné.

Jackově postavě jsou kráceny i některé promluvy k divákům, obsahující komentáře situací. Tím je postava ochuzena o to, co je pro ni charakteristické – jakási schopnost předvídat budoucí, nevědomky odkazovat k tomu, co bude následovat.

Další vážné sdělení o vztahu člověka k penězům nastává v momentě, kdy začne obchodní zasedání mužů a kdy si páni navzájem svěří příčinu zlepšení životní úrovně – prostituci svých manželek. DILIA ponechala většinu položek, avšak důležitou okolnost, že muži upřednostňují i fakt, že se teď s manželkami lépe shodnou „Hádali jsme se hlavně o peníze.“¹⁴, je vynechán. Jde o absurdní, naprosto zvrhlou okolnost, která tlačí na rozhodování Richarda. Velmi rychle si všichni muži na příjem, vydělaný pasením svých žen, zvykli. Není překvapením, že vynechán je i největší argument, že takto vydělané peníze nepodléhají dani a s větším příjmem se dá spořit na důchod. I povzdechnutí tak typické pro Albeeho text, atmosféru hry a domácnost

¹³ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968, s. 35.

¹⁴ Op. cit., s. 88.

Richarda a Jenny „Peníze, peníze, peníze.“¹⁵, najednou vymizí. V tomto případě škrty zásadně ovlivňují Albeeho rukopis, kdy nechá postavy naprosto věcně a logicky uvažovat o něčem zcela zvrhlém. Tak je zřejmě nevědomky odstraněn jeden z absurdních rysů a rozměrů tohoto dramatu.

4) Konverzační škrty, slovíčkaření a umírněnost

Běžná divadelní praxe upravuje texty neustále. Konverzační klišé a slova, která jsou zastupitelná gestem, je možné oželeť. Takové pasáže vypustila i DILIA ve své verzi *Všechno je v zahradě*. Po vynechané replice pak zbude volné místo, jindy je ponechán alespoň vedlejší text, který promlouvá o pohybu či myšlenkách postavy.

Najdeme nejen krácení tohoto typu, DILIA zatočila téměř se všemi hrubějšími výrazy. Nebylo by to na škodu, pokud by šlo pouze o vulgarismus pro vulgarismus. Albeeho text má však přesně promyšlenou míru i čas, kdy se takový vulgarismus může vydrat na povrch. To, jak Albee předvádí partnerskou komunikaci v amerických domácnostech, rozeznilo nejednoho Američana. Avšak právě tato odvaha, která byla trnem v oku americké, puritánské a počestné, společnosti, byla pro Albeeho typická.

DILIA volila umírněnost. A tak je alespoň zpočátku Richard, navzdory svému příšernému rozčilení, schopen udržet za zuby nadávky směřované manželce, které vydavatelství Orbis překládá jako *prostitutka, kurva*. Odstaněno je navíc i pouhé klení *sakra*. Se stupňujícím se hněvem se dále objeví alespoň nadávka *děvko* (v překladu Orbis je *kurva*).

Vynechán je výstup, kdy Richard srovnává dívku z mládí, která „(...)měla teda reputaci jako vyložená... Ne víc než vyložená, byla do toho celá divá (...)“ s Jenny, kterou označí za puritánku: „Jsi hodná žena a dobře se s tebou spí, ale jsi komická...puritánka“¹⁶. Takto vynechané repliky by patřily i do kategorie 3). Nejenže umírňují

¹⁵ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968. s.17.

¹⁶ Op. cit., s. 39.

Richardův projev, ale zároveň modifikují jeho mínění o Jenny. Škoda jen, že tyto repliky jsou v tak nápadném kontrastu k nadcházejícím událostem a zjištění, že Jenny rozhodně žádnou puritánkou není! Sám Richard je dále umírněn i ve svém nejsilnějším zvolání poté, co se pravdu dozví. „MÁM DOMA ZKAŽENOU ŠPINAVOU KURVU!“, tuto repliku má řvát „z plných plic“¹⁷, toto nezadržitelné vyprýštění emocí je vrcholem celého dialogu Jenny a Richarda. Je to místo, ve kterém se láme Richardova schopnost cokoli se situací dělat nebo se s ní jakkoli vyrovnat. Toto místo je zvratem, ve kterém vyjde najevo pravda a skutečnost, která už navždy bude ovlivňovat život Richarda i manželského páru.

Richard, jelikož se vyjadřuje nejhruběji (a to v souladu se situacemi i vnitřním životem postavy), byl těmito úpravami nejvíce poškozen a opět by se všechna ta krácení dala zařadit stejně tak do kategorie 3).

Podobně i výstup, kdy Jack vejde charakteristicky bez zaklepaní i bez pozvání do domu Jenny a Richarda a spatří na stole velké množství bankovek „zaslaných poštou“, je Richard velmi rozrušen. Dá to nezvanému hostu značně najevo, když na něj, bez jakéhokoli pozdravu, zařve „NESAHEJ NA NĚ!“¹⁸. Vše nádherně koresponduje s předešlým monologem Jacka, ve kterém sděluje divákům, že přepsal veškeré své jmění na Jenny a Richarda.

Pomlouvaný a nepohodlný Jack je velmi velkorysý a tím se i vymyká ze zvrhlé společnosti. Absurdní je poté situace, kdy takového (posledního!!!) člověka je pro potřebu společnosti nezbytné sprovodit ze světa. To, jak si Richard zrovna před Jackem chrání své peníze, je jen dokonáním obrazu o obludné společnosti. Peníze jsou vše. Místo důrazného zmrazení Jacka nabízí úprava pouze repliku „Kdo je to?“¹⁹. Dále si Richard uleví, že je to pouze Jack a ihned se mu omluví. Situace a vztahy jsou tímto zásahem značně omezeny.

¹⁷ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968. s. 63.

¹⁸ Op. cit., s. 44.

¹⁹ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: DILIA, 1969. s. 38.

Tento krátký text představuje jednu uzavřenou situaci. Richard jako vždy používá větu, která se stala u nich v domácnosti klišé (první uvedená). Musí se zarazit, jelikož situace se pro něj navždy změnila, což je zcela proti jeho vůli a maximálně frustrující. Srovnáme začátek prvního a druhého dějství a zjistíme, jak moc se situace vyklubila. Už nejsou všichni na jedné lodi. Už si Richard s Jenny nemohou stěžovat na nedostatek peněz na vše, co by si potřebovali dovolit, aby vylepšili životní standard středního stavu. Nyní si už Jenny může dovolit ledasco a Richard tím ztratil všechnu sílu, kterou dříve v domácnosti měl (to vše se skrývá ve třetím uvedeném řádku). Jako muž zcela propadl. Toto vše je ve čtyřech prostých replikách, které verze DILIA neuvádí. Některé situace jsou proškrtané a zbude jen prázdná konverzace.

Gilbert To jsi teda pašák! Povídám, Richarde, ten kaviár ale je! | Kde jste ho sehnali?

Richard Jenny ho sehnala; má svoje prameny.

Jenny Koupila jsem ho u Blausteina, má ho zrovna tak čerstvý, jako kdyby si člověk zajel do města...

Gilbert Mazanej židák, ten Blaustein, zavede si kaviár a...

Roger Takhle se u nás nemluví!

Všichni se na něj podívají, nechápou dobře, co vlastně myslí.

Aspoň ne v rodině.

Znova domovní zvonek.

Jenny (uvítá příležitost)

Já jdu otevřít! (Vyjde)

Beryl (zároveň s Louisou, obě jenom aby něco řekly)

Já si pořád myslím, že ve městě se dostane čerstvější
kaviár.²²

Louisa (zároveň s Beryl)

První rok, co jsme si pořídili skleník *my*(...)²³

²² Slovo kaviár bylo přidáno ve verzi DILIA.

²³ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968. s. 75.

Dialog tedy postrádá návaznost na to, proč má Beryl a Louisa chuť zachránit situaci. Takto postavený dialog odkazuje spíše k faktu povrchní společenské konverzace. Navíc postava Rogera těmito (i na jiných místech se opakujícími) škrty, přichází o své místo čistého kritika, kterou vykonává, aniž by o tom on nebo kdokoli tušil. V tomto rozměru je Roger důležitým zrcadlem společnosti a má nezanedbatelnou funkci v celé stavbě dramatu.

2.1.2 Grafika

Albee ve svém textu rozeznává proložená slova a slova, kterým přisuzoval takovou důležitost a vypjatost, že je odlišil velkými písmeny. Hlavní text dramatu má tedy tři grafické podoby – text v běžné úpravě, text proložený a text psaný pouze velkými písmeny. České překlady původní grafiku textu řešily různě. Překlad Orbisu používá všechna rozlišení přesně jako Albee. DILIA volila běžný text a velká písmena.

Albeeho text (stejně jako Cooperova předloha) využívá na večírku u Jenny a Richarda souběžných dialogů. V originále je to graficky řešeno zapisováním do dvou vedle sebe ležících sloupců. Vrba se rozepisuje u každé takové přerývané konverzace poznámkou „zároveň s (...)“.

2.2 Dana Hábová a *Všechno na zahradě*

Dana Hábová přeložila text na zakázku Městských divadel pražských v roce 2008. Text modernizovala a více si pohrála s promluvami. Postavy mluví hovorově, vždy tak, jak by se dalo logicky předpokládat. Nově řeší Dana Hábová například otázku tykání a vykání mezi postavami. Paní Toothová si nejprve s Jenny vykává, v druhém dějství už paní Toothová tyká nejen Jenny, ale i ostatním svým

„svěřenkyním“. Dana Hábová říká: „Tykaní a vykání se u zapeklitějších případů vyjeví až tehdy, když se s postavami sžijete a máte představu o tom, co dělají i ve chvílích, kdy ‚nehrají‘.“²⁴ Tím, že paní Toothová Jenny a ostatním tyká, se zvýrazní její postavení a fakt, že ona má vše pevně ve svých rukou. Naopak udržené vykání v obou směrech přinese čistě obchodnický charakter a profesionální odstup (u Vrby). Jde o byznys.

Modernizace textu je dána nejen sblížením mezi západním a naším světem, ale též jazykovým vývojem. Jako například pozdrav Perryho :Hi, folks./Ahoj, národe!/Ahoj, lidičky. (Albee/Vrba/Hábová)

Též není moderní, aby Jack spěchal do klubu na vrhcáby, ale jde na partičku šachů.

Dana Hábová ponechává vlastním jménům anglický název, vlastní jména nepřekládá. A tak smyšlená dovolená už nemusí být ve sv. Tomáši, nýbrž v St. Thomas apod.

V některých pasážích volí Hábová emotivněji zabarvená slova, hrubšího ražení než překlad Vrbův, avšak vždy jsou v souladu s originálem, např.:

crotch/rozkrok/rozkrok/koule

Shut up/Ty mlč/Nech už toho/Sklapni

You god-damn wanton bitch!/ Ty zatracená děvko prostopášná!/ Ty prostopášná!/ Seš normální nadržená čubka!

(Albee/Vrba Orbis/Vrba DILIA/Hábová)

2.2.1 Poznámky „pod čarou“

Text v překladu Dany Hábové je plný poznámek „pod čarou“, který je jejím hlubším vyjádřením se k nějakému překladatelskému nebo dobovému problému, např. :

²⁴ rozhovor s Danou Hábovou. Dialogy. *Měsíční divadelní průvodce m.d.p.* 3, 2008/2009, č.4.

(Pozn.překl. *Kromě návrhů aktualizace v textu je třeba s ohledem na dobu inscenování pochopitelně upravit i ceny nemovitostí, potravin, atd.*)²⁵

Od počátku označuje Hábová modernizaci, způsobenou časovým posunem nebo sblížením světa, takovými komentáři: „Při překládání her mívám ‚dramaturgické spády‘ – hlavně u převádění reálií. U textu *Všechno na zahradě* jsem probádala řadu zahradnických časopisů kvůli sekačkám a inscenátoři nebyli ušetřeni mých poznámek pod čarou.“²⁶

Richard Já jsem asi jedinej americkej občan na východ od Skalistejch hor, kterej nemá aspoň sekačku na vzdušným polštáři!
(pozn. překl. *V originále má R. mechanickou sekačku a touží po motorové – dnes nutno zmodernizovat – buď chce automatickou /solární s čidlem/ nebo aspoň s. na vzdušném polštáři*)²⁷

Poznámky překladatele jsou vždy v závorce za inkriminovaným místem.

Na místa, kde si text zaslouží větší aktuálnost, kterou může být modernizace služeb, obchodu, měny nebo na pouhou nabídku jiných překladatelských možností, nás Hábová vždy upozorní. Když modernizuje přímo v hlavním textu, s ohledem na autora raději použije poznámku a nabídne další možné hledání výrazu trefného pro dnešní dny.

Richard (*s neznatelným posměchem*) A co svět velkých financí, Chucku? Co globální trh? (Pozn. *Trochu „modernizuju“, dialog možno přizpůsobit aktuální ekonomické situaci*)²⁸

Jack Ne, udělejte party jen tak, pro povyražení. Trochu se rozšoupněte! Kupte kaviár! Podávejte šampus! Najměte

²⁵ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. HÁBOVÁ, D. Ke studijním účelům k zapůjčení v elektronické podobě v Praha: DILIA, 2008. s. 2.

²⁶ rozhovor s Danou Hábovou. *Dialogy. Měsíční divadelní průvodce m. d. p.* 3, 2008/2009, č. 4.

²⁷ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. HÁBOVÁ, D. Ke studijním účelům k zapůjčení v elektronické podobě v Praha: DILIA, 2008. s. 5.

²⁸ Op. cit., s.58.

číšníka! (*Pozn. překl. Objednejte catering, apod. – trochu zmodernizovat*) Udělejte raut na zahradě!²⁹

Roger A co budu pít já?

Richard Zázvorovou limonádu. (*Pozn. překl. Nahradit něčím, co Rogera znechutí – třeba „Je tam malinovej sirup“ apod.*)

Roger (*znechucený výraz*)

Ble...³⁰

Dana Hábová vždy popisuje své překladatelské záměry a posuny a to přímo v textu. Když například Roger použije rčení, které nás příliš neoslovuje, nevnutí nám Hábová jiné, aniž bychom se dozvěděli, co se v originále za tím vším skrývá.

Roger (*Pozn. rčení v originále – „Jak se větvička ohýbá...“ by odpovídalo „Jak si mě vychováte...“, možno použít i „Jablko nepadá...“*) (*Vstoupí Jenny s Chuckem a Beryl*)³¹

Pro srovnání Vrba vyřešil repliku takto:

Roger Jak se stromek v mládí ohýbá.....³²

Ve verzi DILIA upraveno takto:

Roger (*nedbale salutuje*)

Rozkaz!³³

²⁹ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. HÁBOVÁ, D. Ke studijním účelům k zapůjčení v elektronické podobě v Praha: DILIA, 2008. s. 36.

³⁰ Op. cit., s. 56.

³¹ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. HÁBOVÁ, D. Ke studijním účelům k zapůjčení v elektronické podobě v Praha: DILIA, 2008. s. 57.

³² ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968. s. 71.

³³ ALBEE, E. *Všechno je v zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: DILIA, 1969. s. 61.

2.2.2 Grafika

Dana Hábová, přestože překlad prozatím neprošel, žádným grafickým upravováním pro tisk (k ruce je badateli pouze počítačová nebo z počítače tisknutá verze), využila také všechny grafické prostředky zdůraznění naléhavosti textu, jak je zamýšlel Albee. Navíc přidala k některým slovům uvozovky. Většinou na těch místech, kde by správný Američan zamával u hlavy rukama se dvěma pokrčenými prsty.

Jednoduchou cestu zvolila Hábová především při řešení souběžných dialogů, a to poznámkou „dále až k Rogerovi mluví vždy dvě osoby přes sebe“.³⁴

2.3 Paní Toothová nebo paní Zubatá?

Zásadní problém tkví hned ve jméně jedné z postav, a to Mrs. Tooth, tedy paní Toothové. Jelikož tooth se do češtiny přeloží jako zub, pro česky mluvící je asociace se Smrtkou, tedy paní Zubatou, po ruce. František Vrba této zábavné ale i absurditou prosáklé (což by se dalo s Albeem sloučit) možnosti využil, avšak takovýto překlad je zavádějící a tyto asociace nelze aplikovat na význam anglického příjmení.

Jenny (...) Ach ta. Paní Toothová.

Richard Paní jak?

Jenny Toothová, Toothová

Richard Nedělej si legraci! Toothová – jako Zubatá? Kde je Jack?

Jenny Je to naprosto normální anglické jméno.³⁵

³⁴ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. HÁBOVÁ, D. Ke studijním účelům k zapůjčení v elektronické podobě v Praha: DILIA, 2008. s. 61.

³⁵ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968. s. 31.

Ve srovnání s Albeeho originálem.

Jenny (...) Oh.Mrs. Toothe.
Richard Mrs. what?
Jenny Toothe; Toothe.
Richard You're kidding. Where's Jack?
Jenny It's a perfectly proper English name.³⁶

Vydání DILIA se této problematice vyhnula úpravami.

Jenny (...) Ach ta. Paní Toothová.
Richard Paní jak?
Jenny Toothová, Toothová.
Richard Toothová? Kde je Jack?
Jenny Je to naprosto normální anglické jméno.³⁷

Dana Hábová na tento omyl upozornila i v poznámce.

Jenny (...) Aha. Paní Tootheová.
Richard Jak že se jmenuje?
Jenny Tootheová. Tootheová.
Richard Si děláš srandu. Kde je Jack?
(Pozn. překl. Anglicky zní jméno legračně a nezvykle –
Zubatá /ne ovšem ve smyslu „Smrt“/ v českém textu nemají
předchozí repliky žádný komický účinek)
Jenny Je to naprosto normální anglický jméno.³⁸

I v případě, kdy se v Albeeho textu vyskytla drobná, nejspíš tisková, chyba, nás nenechá Hábová na pochybách a vše vysvětlí v poznámce. Vrba zachoval to, co Albee napsal. Hábová dala přednost logickému úsudku.

³⁶ ALBEE, E. *Everything in the Garden*. New York: Dramatists Play Service Inc, 1968. s. 25.

³⁷ ALBEE, E. *Všechno je v zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: DILIA, 1969. s. 25–6.

³⁸ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. HÁBOVÁ, D. Ke studijním účelům k zapůjčení v elektronické podobě v Praha: DILIA, 2008. s. 21–2.

Beryl („nahá“ a v rozpacích, ale když je člověk na nudistické pláži...) Já jen chtěla říct... (Pozn. překl. – Autor má Beryl, ale logicky ta replika patří Jenny!!)³⁹

2.4 Příbramský překlad *Všechno je v zahradě*

Krajské divadlo Příbram uvedlo *Všechno je v zahradě* v premiéře dne 3.3.1977. Režisérem představení byl Jiří Svoboda. Dle programu, ročenek i databáze Divadelního ústavu byl překladatelem Jan Procházka. Soudobá kritika se vyjadřovala k novému překladu pochvalně a upřednostnila novost jako plus: „Albee má bystrý jazyk, o to usiluje i překlad Jana Procházky (...)“⁴⁰ nebo: „(...)Všechno je v zahradě, tlumočené v novém, moderní mluvě odpovídajícím překladu Jana Procházky (...)“⁴¹

DILIA, která Edwarda Albeeho zastupuje, žádný překlad Jana Procházky nevlastní. Databáze Obce překladatelů⁴² uvádí jako českého překladatele Albeeho *Všechno na zahradě* (před rokem 1989) pouze Františka Vrby. Možnost, že by se jednalo o „krytí“ nepotvrzuje nejen orientační slovník *Zamlčování překladatelé*⁴³, ale především fakt, že přestože v pokročilých sedmdesátých letech byla uvedena jen tato Příbramská inscenace, jiné překlady Františka Vrby se hojně uváděly.⁴⁴

Archiv příbramského divadla měl v poličce *Všechno je v zahradě* pouze jedinou fotografii z představení, ale i text Františka Vrby, který vydala DILIA. Překlad Jana Procházky tedy neexistoval. Při tisku programů nejspíš vznikla chyba, která ovlivnila všechny ročenky i databázi Divadelního ústavu. To, že kritika též opíše údaje

³⁹ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. HÁBOVÁ, D. Ke studijním účelům k zapůjčení v elektronické podobě v Praha: DILIA, 2008. s. 71.

⁴⁰ mik. Příbramské vystoupení v Praze. *Lidová demokracie* 14.9.1977.

⁴¹ PATSCH, J. Hra o moci peněz. *Svoboda Praha* 9.3.1977.

⁴² <http://www.obecprekladatelu.cz/cz/databaze-umeleckeho-prekladu>

⁴³ RACHŮNKOVÁ, Z. *Zamlčování překladatelé: bibliografie 1948–1989*. Praha: Ivo Železný, 1992. s. 246.

⁴⁴ 1976, 1978, 1979, 1980 *Tartuffe* v Českých Budějovicích, Divadle S. K. Neumanna, v Opavě, v Brně; 1978, 1979 *Komedie Omylů* v Hradci Králové, Divadle S. K. Neumanna, Ostravě a dále přes léta osmdesátá
Informace poskytl z výpisu Divadelní ústav v Praze

z programu a pochvalně se o novém překladu zmíní, není překvapující. Po korespondenci Divadelního ústavu s Příbramským divadlem se změnil i údaj o inscenaci v jejich databázi. Fakt, že překlad Jana Procházky neexistuje a nikdy neexistoval a že se jednalo nejspíš o pouhou tiskovou chybu, se dá pokládat za prokázaný.

3. Albeeho *Všechno je v zahradě* na českých a moravských jevištích

S adaptací *Všechno je v zahradě* se pražští diváci setkali krátce po prvním uvedení v New Yorku (Plymouth Theatre, 29.11.1967), v dubnu 1969 v Divadle S. K. Neumanna. V březnu dalšího roku začíná pouť Albeeho textu po oblastních divadlech, na konci sezóny 1996/97 text uvede Městské divadlo Brno a symbolicky posledního dosavadního uvedení se chopí opět Praha, tentokrát Městská divadla pražská, která hru uvádí na jevišti ABC.

V úplně prvním programu (Divadlo S. K. Neumanna) se objeví poznámka „děje se v současné době ve spojených státech severoamerických“⁴⁵ a dramaturg Hana Klímová věnuje zamyšlení tomu, „(...) co dělá Jenny“⁴⁶, v sedmdesátých letech se téma hry srovnává s Marxovou teorií „vše převracející moci peněz“⁴⁷ a v posledních uvedeních tvůrci poukazují na fakt, jak tento „starý“ text začíná pro naše končiny být aktuální. Přestože inscenací vzniklo dvanáct, podrobněji prozkoumáme pět stěžejních, které budou zároveň vyprávějícími zastávkami v časové ose. V roce 1969 se zastavíme v Divadle S. K. Neumanna, 1977 v Krajském divadle Příbram, 1987 v Divadle Vítězného února v Hradci Králové, 1997 v Městském divadle Brno a posledním náhledem na Albeeho *Všechno na zahradě* bude inscenace Městských divadel pražských – Divadla ABC, která měla premiéru v roce 2008.

3.1 První uvedení v Divadle S. K. Neumanna

Podle Vladimíra Justa jsou šedesátá léta v českých zemích poznamenána intenzivně prožívaným vědomím příslušnosti k evropské kontinuitě: „Do českého divadla pronikla řada významných

⁴⁵ *Program Divadla S. K. Neumanna: Všechno je v zahradě*. Praha, 1969.

⁴⁶ KLÍMOVÁ, H. To, co dělá Jenny. In *Program Divadla S.K. Neumanna: Všechno je v zahradě*, 1969.

⁴⁷ MARX, K. Vše převracející moc peněz. In *Program divadla Oldřicha Stibora: Všechno je v zahradě*. Olomouc, 1970.

dramatických autorů západní provenience, kteří byli dosud neznámí nebo tabuizovaní: Tennessee Williams, Thornton Wilder, Edward Albee (...) a mnozí další.⁴⁸

První uvedení *Všechno je v zahradě* patřilo pražskému Divadlu S.K. Neumanna a došlo k němu 29.4.1969. Bylo to téměř čtrnáct dní poté, co byl do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ jmenován Gustav Husák. Začínala tzv. normalizace.

„Když byla hra krátce po svém vzniku uvedena koncem šedesátých let, bylo mnohé, s čím nás seznamovala (...). Vždyť idylou spokojeného života byla pračka, ždímačka, lednička a televizor. A ti šťastnější si mohli dovolit dokonce přepych vlastního auta z produkce východního bloku,⁴⁹ vzpomíná na první uvedení v programu Městského divadla Brno Tomáš Steiner. Richard a Jenny řeší problémy, které se materiálně českých domácností na přelomu šedesátých a sedmdesátých let nedotýkaly. V roce 1970 připadalo na sto domácností padesát šest chladniček, osmdesát šest praček, sedmdesát čtyři televizorů a osmnáct osobních automobilů.⁵⁰ To, že by reálně průměrná domácnost vůbec mohla sousedovi závidět druhé auto, nepřipadalo v úvahu. Avšak v Albeeho textu není důležitý vztah k jednotlivým konkrétním věcem, které jsou předmětem zájmu postav, důležité je naopak, jak se díky vztahu postav k všeobecné představě o prestiži (v tomto případě penězům) mění vztah člověka k sobě samému. Jak se proměnil žebříček hodnot. V našich podmínkách sice nešlo o takovou představu prestiže, jak to předvádí Albee (slovo prestiž je často spojováno právě s touhami americké společnosti), mamonářství, hamižnost, nenasytlost a touha po něčem lepším je však všudypřítomný prvek každé společnosti. Vize, že vše patří všem, a nikdo nikomu tedy nezávidí, je utopická a nepravděpodobná.

⁴⁸ JUST, V. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945–1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. s. 31.

⁴⁹ STEINER, T. Člověk–zahrada širá. In *Program Městského divadla Brno, sezóna 1996/97 VI*.

⁵⁰ Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. *35 let hospodářského a kulturního vývoje ČSSR*. Praha: Rudé Právo, 1980.

V programu Divadla S. K. Neumanna řešila dramaturgyně Helena Klímová především „To, co dělá Jenny“⁵¹. Upozorňovala na to, že se změnil pohled na sexualitu a také, že se změnil žebříček uznávaných hodnot. „Nikoli ten proklamovaný, ten zůstal přibližně stejný, ale ten skutečný, podle něhož lidé jednají.“⁵² Avšak ihned popřela možnost takového jednání ženy u nás především tím argumentem, „(...) že nemáme spekulaci a podnikání ani v jiných oblastech (...)“.⁵³

Na druhou stranu připustila, že „(...) drobná prostituce v nejrůznějších skrytých formách u nás existuje (...)“.⁵⁴ Odtabuizování oblasti sexuality není dáno jen uvolněnějším pohledem na ni. K tomu, aby Jenny byla schopna takového konání, je podle Heleny Klímové zapotřebí „(...) změna v oblasti autorit (...)“.⁵⁵ Západní společnost je přes hlásanou demokracii prudce netolerantní k někomu, kdo se neblíží alespoň k průměru, a vzniká tím nová autorita: „(...) nejvyšším soudcem je – anonymní veřejné mínění (...)“.⁵⁶ Jedinou vakcínou před nákazou těmito hodnotami je „(...) uskutečnit demokracii s lidskou tváří.“⁵⁷ To je tedy pohled na problematiku, kterou přináší Albeeho text očima dramaturgyně pražského divadla v roce 1969.

Dramaturg jakoby měl za povinnost vysvětlit klíčová PROČ? A proto se exotika objevila nejen v pohledu na uvolněnost sexuální, zaměřila se i na oblast podnikání a problematiku státu, který se holedbá tím, že je demokratický, přitom se podle slov Klímové blíží ke stádu zvířat. Šlo zřejmě o taktiku, jak bezproblémově dostat Albeeho text na jeviště. Přitom „demokracie s lidskou tváří“ tu nejspíš odkazuje k „pražskému jaru“.

Albeeho dramatik v Divadle S. K. Neumanna již znali: „V Divadle S.K.Neumanna má Albee už vlastně domovské právo: hrála se tu inscenace *Kdopak by se Kafky bál* (*Kdo se bojí Virginie Woolfové*),

⁵¹ KLÍMOVÁ, H. To, co dělá Jenny. In *Program Divadla S. K. Neumanna: Všechno je v zahradě*, 1969.

⁵² Op. cit.

⁵³ Op. cit.

⁵⁴ Op. cit.

⁵⁵ Op. cit.

⁵⁶ Op. cit.

⁵⁷ Op. cit.

pak adaptace novely G. McCullersové *Balada o smutné kavárně* a teď tedy další adaptace.“⁵⁸ Při zkoušení *Kdopak by se Kafky bál* bylo dokonce divadlo poctěno i návštěvou samotného autora. Pražští diváci se jinak již setkali se *Stalo se v Zoo* (v Činoherním klubu) či s *Křehkou rovnováhou*, která byla k vidění ve stejné sezóně s *Všechno je v zahradě* (Komorní divadlo).

První uvedení *Všechno je v zahradě* mohli diváci spatřit v režii Jana Strejčka na scéně Vladimíra Synka. Pro představitele manželského páru byli vybráni Jana Štěpánková a Václav Mareš, úloha Jacka byla přidělena Miloši Willigovi a paní Toothová Věře Tichánkové.

Scénu tvořil jeden pokoj, jak je Albeem předepsáno. Byl to obývací s krbem, televizorem, skříní, sedací soupravou, která byla zkombinovaná ze dvou nesourodých, neladících částí a doplněná konferenčním stolem. Obývací dominovalo poměrně velké schodiště, které upozorňovalo na pokoje v patře domu, zeleň byla naznačena pouze velkou pokojovou rostlinou v levém rohu. Žádné velké prosklené okno či dveře, kterými by byla vidět zahrada. Tím zanikl nárok Albeeho na „sunroom“. K dispozici byly všechny rekvizity k pořádání večírku i k běhu domácnosti.

Obr.č.2

Všechno je v zahradě-Divadlo S.K. Neumanna-1969
Jenny:Janna Štěpánková, paní Toothová:Věra Tichánková
Foto:Jaromír Svoboda.[online]. [cit.15.4.2011]. URL:<http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=21828&mode=0>.

županem s volány u dekoltu a rozšířenými tříčtvrtečními rukávy.

Zdena Kadrnošková připravila kostýmy v duchu doby, tedy současné. Richardův domácí oblek se skládal z kostkované košile, vestičky, tesilových kalhot a polobotek, na očích měl brýle. Na večírek se převlékl do saka. Jenny měla největší prostor v oblékání, což vyplývá ze samotného textu. Domácí oděv vyřešila výtvarnice dlouhým

⁵⁸ DOLANSKÁ,S.Všechno je na prodej.*Svět práce* 28.5.1969.

Vypadal tedy poměrně přepychově, což bylo jen zdáním, jelikož pod ním vlastně Jenny nic neměla – jako když nic nevlastní. Ve výstupu, kde v županu přijímá paní Toothovou a ještě hrdě a znechuceně odmítá nabízenou práci, by stačil v podstatě jeden pohyb a byla by nahá (Obr. č. 2). Mohlo jít tedy i o náznak skryté Jennyiny necudnosti. Poté, co Jenny tuto práci přijme a může si dovolit drobně utrácet (aby manžel nic nepoznal), obleče si moderně střižené krátké propínací šaty bez dekoltu, s dlouhými rukávy a páskem. Na večírku se blýskne mezi sousedkami oděnými do černých krajkových šatů (Beryl) či trochu usedlého modelu propínacích šatů (Cynthia) nebo do kalhotového kostýmu (Lousi), nákladným překrásným modelem v podobě dlouhých šatů až na zem s rozšířenou sukni a výrazným páskem i broží. Krátké vlasy, tedy vlastně účes Jeny Štěpánkové, dělaly Jenny neustále šmrncovní a živou na rozdíl od Marešovy tzv. přehazovačky, která ho opravdu stavila do řad „fotrovského páprdy“⁵⁹.

Pro mužskou část souboru připravila výtvarnice sako a kalhoty, ve variaci buďto s košilí a kravatou nebo rolákem. V případě Jacka to bylo semišové sako s černým rolákem. Roger Jiřího Ptáčníka byl z košile a svetru, ve kterém přijíždí ze školy domů, převlečen na večírek do opravdové role číšníka (černé šaty, bílá košile, motýlek).

V průběhu čtyřiceti let, kdy bylo *Všechno je v zahradě* inscenováno, prošla největší proměnou představa o kostýmu paní Toothové. Albee tuto záhadnou dámu charakterizuje jako „an elegantly dressed, handsome lady, 50 or so“⁶⁰. Ve vizi Zdeny Kadrnoškové, připomíná tato žena trochu na okraji společnosti noblesní dámu jdoucí na významnou návštěvu. Britský dojem je dokonalý, avšak v paní Toothové oděné do slušného kostýmku, kloboučku k němu padnoucím, s náhrdelníkem a náramkem perel, závěsnými náramkovými hodinkami a příruční kabelkou s výrazným vyšitým vzorem, se setkáme spíše s chodící hodnou tetičkou, která by možná doopravdy připomněla

⁵⁹ Anonym. Komedie hořká a jedovatá. *Lidová demokracie* 5.5.1969.

⁶⁰ ALBEE, E. *Everything in the Garden*. New York: Dramatists Play Service Inc, 1968. s. 6.

Jackova slova „Who is she, your fairy godmother?“⁶¹. Vše je korunováno brýlemi s výraznou tmavou obroučkou. Přestože další výtvarníci byly poněkud odvážnější, mohl být tento vzhled paní Toothové záměrem. Takový vlk v beránčí kůži. Kdo by totiž pod touto slušnou dámou tušil majitelku luxusního nevěstince?

Kostýmy vycházely ze soudobého myšlení o módě a nijak neodkazovaly k faktu, že hra je amerického původu. Dobová kritika se více než samotnou inscenací zabývala Albeeho textem. Při prvních uvedeních bývá zvykem, že se kritik zaměří na text více než u textů často inscenovaných a osvědčených. Avšak v případě Albeeho *Všechno je v zahradě* vydržela kritikům snaha o pochopení a nejlepší uchopení textu tak výrazně, že se většího a podrobnějšího náhledu na inscenaci většinou vůbec nedočkáme. Do uchopení textu se ale vždy promítá, čím inscenace ve výsledku byla a čím nejvíce působila na reflektující.

Albee rozdělil text na dvě dějství, z toho první je rozděleno ještě na dvě scény. V prvním dějství nám představí pár, jejich život, hodnoty, problémy a ihned jim poskytne řešení všeho v podobě ničivé, ale lákavé nabídky paní Toothové. Druhé dějství je přípravou na večírek a především večírkem samotným. V prvním dějství se objevují ve výstupech nanejvýš tři postavy. Ve druhém dějství postupně přicházejí osoby zvané i nezvané, až jsou přítomné všechny postavy dramatu. Druhé dějství je plné „zbytečných“ řečí, které vedou lidé na večírku. Takovéto „nedramatické“ dění potřebuje mnohem citlivější načasování a tedy i režijní vedení než dějství první. V momentě, kdy je na scéně jedenáct postav, z nichž každá prožívá něco jiného a přesto společného s ostatními, je nutné silné kolektivní cítění nejen situace, ale i tempa a rytmu. Albee takovou stavbou drama gradoval a to je dobré mít na paměti. Je však velkým úskalím, aby obě části v inscenaci účinně navazovaly a korespondovaly a aby po přestávce nebyl divák příliš vykolejen z „intimního“ dramatu lidí, kterého byl svědkem před přestávkou (která se nabízí samozřejmě mezi dějstvími).

⁶¹ ALBEE, E. *Everything in the Garden*. New York: Dramatists Play Service Inc, 1968. s. 20.

Jan Strejček dobře pochopil, že text potřebuje uchopení tragi-ironicko-hořko komické. První představení Jenny a Richarda, kdy „stačí pár zábavných dialogů a jsou před námi jako živí (...)“⁶², koresponduje s proměnou vztahů lidí, kteří poznávají pravdu o sobě i o druhých a mění se v drama s velkou dávkou ironie. „Strejčkova inscenace v Divadle S. K. Neumanna je totiž o poznání lehčí a snesitelnější než text, spíš než z otřesnosti těžší z komediálních poloh textu.“⁶³ To je však jen jedna část inscenace, jen v místech, která tuto hranou nadsázku unesou: „(...) ve scéně kolektivní vraždy nežádoucího svědka se ukáže, kam režisér mířil, a nemá-li kapitulantský závěr bezútěšnost a bezvýchodnost (...)“⁶⁴.

Avšak podle kritika Beneše se díky Strejčkově inscenaci potvrdily jeho výtky Albeeho textu. V druhé polovině je podle něj příliš mnoho náhod (celkem jich vypočítá pět), než aby mohl uvěřit, že obě dějství psal tentýž autor. „Aby bylo jasno: umím si představit hry, v nichž by taková přemíra náhod a konstrukcí vůbec nevadila (...) Jenže ve hře, kde se mi v první části rozvíjí vše do na naprosto věrohodného popisu i ideálních reálií, odmítám metodu druhé části uznat.“⁶⁵

Albee měl tedy napsat jen dějství první, kde by představil pár a vhodil Jenny rovnou do vody. „Tady by hra vlastně mohla skončit, protože soud nad korumpováním člověka a společnosti byl umělecky účinně vysloven.“⁶⁶ Jiří Beneš zřejmě nesnesl to, co nejvíce provokovalo i americké diváky a kritiky. Bezútěšnost s jakou Albee reflektoval společnost. Přesto se však s ostatními shodl, že se jedná o událost sezóny a ocenil herce v první části dramatu, když zbytek již nepřijal: „Ale stejně patří k tomu nejlepšímu, co letos neumannovci uvedli a k tomu dobrému, co jsem v letošní sezóně v Praze viděl.“⁶⁷ Strejčkova inscenace se jako všechny následující opravdu musela poprat s „nerovnocennými“ částmi.

⁶² BENEŠ, J. *Všechno je v zahradě. Práce* 21.5.1969.

⁶³ Anonym. *Komedie hořká a jedovatá. Lidová demokracie* 5.5.1969.

⁶⁴ Op. cit.

⁶⁵ BENEŠ, J. *Všechno je v zahradě. Práce* 21.5.1969.

⁶⁶ Op. cit.

⁶⁷ Op. cit.

Všechno je v Zahradě je velkou příležitostí pro herce a ti také bývali v průběhu inscenování tohoto textu nejvíce oceňováni. Jenny a Richard jsou bezpochyby nejsledovanější aktéři celého dění. Albee nabízí ve svých hrách bohatý prostor pro herecké vyjádření. Chválenou za ztvárnění postavy z Albeeho „hnojiště lidské morálky“⁶⁸ byla především Jana Štěpánková, daleko za ní zůstal její partner i paní Toothová. „Přesně zachycuje vývoj postavy, krvavý stud po prvním setkání s Toothovou, štítivost, která pomalu mizí pod očarováním pohledem na peníze; pocit viny, který přehlušuje v mrazivě nenávislné srážce s Richardem; soucit, který s ním jako s přemoženým nakonec cítí.“⁶⁹

Obr.č.3.Všechno je v zahradě-Divadlo S.K. Neumanna-1969
Richard:Václav Mareš
Foto:Jaromír Svoboda.[on line].[cit.15.4.2011].URL:
<http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=21828&mode=0>.

Postava Jenny má mnoho poloh a vyžaduje diferencovaný herecký výkon. Stejně tak jako postava Richarda. „Albee je přitažlivý soustředěným pohledem na mentalitu člověka v moderní civilizaci a zřejmě odpovídá i stylu českého herectví, jeho střídmým studiím lidské psychologie.“⁷⁰ Strejčkově inscenaci však nebyla dopřána větší pozornost v oblasti hereckých výkonů. Kritizován byl Václav Mareš (Obr. č. 3), nutící se „(...) do převleku neschopného fotrovského páprdy.“⁷¹ Navíc herec, který je do role Richarda obsazen, musí být nutně vybaven smyslem pro tragiku, hlubokou citlivost a musí být schopen vykreslit velkou škálu emocí, které jím zmítají (anebo v jiné dramaturgicko-režijní koncepci vše pojmout zcela odlišně).

⁶⁸ Takto nazývá svět, do kterého se Albee-dramatik svými texty vrhá právě Jiří Beneš: BENEŠ, J. *Všechno je v zahradě. Práce* 21.5.1969.

⁶⁹ DOLANSKÁ, S. *Všechno je na prodej.Svět práce* 28.5.1969.

⁷⁰ Op. cit.

⁷¹ Anonym. *Komedie hořká a jedovatá. Lidová demokracie* 5.5.1969.

Velkou příležitostí jistě skýtá jak postava paní Toothové, tak Jacka. Avšak v případě Věry Tichánkové a Miloše Williga, zůstaly výkony nepovšimnuté. Zvládnout vypravěče i aktéra nemusí být vždy jednoduchým úkolem. Strejček vyřešil tyto Jackovy proměny tím, že jako vypravěč se vždy přesune na rampu.

Mnohem více než na samotnou inscenaci byla kritika zaměřena na téma a drásavost Albeeho textu: „Obraz, který Albee v této jevištní podobě staví před diváka, je otřesný a stěží si můžeme najít útěchu, že se děj odehrává tisíce kilometrů za našimi hranicemi a smlouva s ďáblem je vyčíslena dolary. Dušičky i s příslušenstvím se skupují na celém světě. Rozdíl bývá v nabídce komfortu a v pevnosti měny.“⁷² Albeeho náhled na společnost a na směr, kterým se řítí bez opravdových hodnot, morálních měřítek a ceny člověka, byl vždy aktuální i u nás. Přestože dramaturgové obhajovali inscenace před režimem tím, že jde o odstrašující případ něčeho, co u nás nemáme (viz Klímová), diváci s tímto tématem dobře rezonovali a někteří kritici se nebáli o tom napsat (viz Dolanská).

3.2 Divadlo Vítězslava Nezvala v Karlových Varech

V roce 1970 se *Všechno je v zahradě* objevilo hned ve dvou oblastních divadlech. V sezóně 1969/70 měla 14.2.1970 premiéru Plevova inscenace v Divadle Vítězslava Nezvala v Karlových Varech. „Karlovarské Divadlo V. Nezvala uvedlo na scénu tragikomedii autorů A. Albeeho a G. Coopera ‚Všechno je v zahradě‘ vystihující negativní rysy měšťácké morálky.“⁷³ V režii Liboru Plevovi asistoval Hugo Domes a výtvarníkem byl Antonín Vorel. Manželský pár byl svěřen Leopoldu Běhanovi a Janě Rubášové. Jenny pokoušela paní Toothová Libuše Balounové a vše komentoval Jack Zdeňka Forejta. Syn Roger byl z

⁷²DOLANSKÁ, S. Všechno je na prodej. *Svět práce* 28.5.1969.

⁷³ Anonym. Všechno je v zahradě. *Svobodné slovo* 15.4.1970.

nepochopitelných důvodů přejmenován na Dicka, což je jméno, které se v Albeeho textu vyskytuje, avšak jako domácí oslovení Richarda.

3.3 Divadlo Oldřicha Stibora v Olomouci

V sezóně 1970/71 uvedlo Albeeho hru Divadlo Oldřicha Stibora v Olomouci, v režii Jiřího Svobody. Scénický výtvarník Oldřich Šimáček vytvořil neuvěřitelně obrovský průřez domem. Ze „sunroom“ se stalo vysoké atrium. Dům nepůsobil jako místo, kde na „(...) zařízení není vidět žádné bohatství a místo peněz se tu projevuje vkus a vynalézavost“⁷⁴, ale naopak scéna spíše podporovala obraz Richarda hroutícího se při počítání účtů. Dům totiž vypadal jako přepychová vila. V prvním plánu byl obývací pokoj s velkou sedačkou, stolkem, schody „vedoucími“ do pokojů v patře, televizi a pracovním stolem. Druhý plán tvořilo ono atrium, od obýváku ho po stranách oddělovaly dekorace s popínavými rostlinami. Třetí plán pak tvořil náznak zahrady.

Kostýmy Jindřišky Hirschové byly inspirovány odznívajícími šedesátými léty. Ženy měly krátké šaty s balonovými rukávky, kostkaté či z krajky. Mužům na večírku nesměl chybět motýlek. Paní Toothová byla silnější žena v nudných šatech s ještě nudnějším kabátem. U Richarda se jako domácí oděv objevily džíny s laclem a zednická čepice. Proměna Jenny tkvěla v tom, že z počátku měla šaty jako holčička, poté se šaty měnily ve výslovně ženské (totéž uvidíme i v poslední inscenaci – Městská divadla pražská).

V programu se objevil Vrbův článek k adaptaci a předloze⁷⁵, který byl poté hojně používán i dalšími divadly, a to po celou inscenační praxi. Jelikož sedmdesátá léta už se začínala s jistotou rozbíhat a vše se mělo uvést do „normálního“ stavu, Albeeho vidina společnosti a hodnot byla konfrontována s Marxovou teorií o „vše převracející moci peněz“⁷⁶. Marx byl nejspíš použit jako osvědčený štít proti případné (a důvodně

⁷⁴ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968. s.6.

⁷⁵ VRBA, F. *Adaptace a předloha*. In *Program divadla Oldřicha Stibora: Všechno je v zahradě*. Olomouc, 1970.

⁷⁶ MARX, K. *Vše převracející moc peněz*. In *Program divadla Oldřicha Stibora : Všechno je v zahradě*. Olomouc, 1970.

předpokládané) cenzuře, nicméně nutno přiznat, že s tím, co je možné spatřovat v Albeeho textu, se velmi dobře doplňoval. „Co je pro mne prostřednictvím peněz, co mohu platit, tj. co mohou peníze koupit, to jsem já, majitel peněz sám. (...) Co nezmohu jako člověk, co tedy nezmohou všechny mé individuální síly, to zmožu penězi.“⁷⁷ To, jak se proměňují lidé podle peněz, je dobře patrné nejen na vztahu Jenny a Richarda, ale v pokročilejším stadiu na párech pozvaných na večírek. Kdo mohl tušit, že ani ti obávaní majetní sousedé nejsou bez svých prodávajících se manželek tím, čím se na první pohled zdají. Stali se tedy tím, na co mají prostředky. Jenny a Richard jsou na přímé a slepé cestě k těmž.

3.4 Krajské divadlo Příbram

Sedm let nechala divadla Albeeho text odpočívat. V bouřlivém roce 77 jej na repertoár přidalo Krajské divadlo Příbram. Vše posvětil projev poslance Jiřího Brože otištěný v programu, který nařikal nad stavem kultury a upozorňoval na její potřebnost v životě každého člověka: „Kultura umí člověku vrátit ztracenou rovnováhu a harmonii se sebou samým, umí zodpovědět otázky, na které jinde odpověď nalézt nemůže.“⁷⁸ To, že kultura potřebuje projev svobodný a necenzurovaný poslance samozřejmě nezajímalo a zajímat nemohlo. Avšak upozornil na jinou skutečnost, které se obával: „Víte, někdy se bojím, aby těm některým se ta přemíra spotřebního zboží a blahobyť, který jim naše společnost může dopřát, nestaly jedinou mírou hodnot.“⁷⁹

V roce 1978 už má ze sta domácností mít chladničku sedmdesát osm, praček a rozhlasů je přemíra (120 a 180), televizorů je akorát sto

⁷⁷ MARX, K. Vše převracející moc peněz. In *Program divadla Oldřicha Stibora : Všechno je v zahradě*. Olomouc, 1970.

⁷⁸ Z projevu poslance Jiřího Brože. In *Program Krajského divadla v Příbram : Všechno je v zahradě*. Příbram, 1977.

⁷⁹ Op. cit.

a osobní automobil může vlastnit stále pouze třicet osm domácností.⁸⁰ Nejspíš s nárůstem počtu obrazovek na jednu domácnost se pojí i čísla vypovídající o kulturním životě. Návštěvnost divadel i kin klesla, počet výpůjček v knihovnách naopak zaznamenal nárůst a tisklo se i více knih.⁸¹

Jiří Pernes upozorňuje, že v první polovině sedmdesátých let, kdy „(...) platilo usnesení vlády ČSSR z 23. prosince 1969, zakazující zvyšování cen základních potravin a paliv (...)“, měli lidé „(...) stále víc peněz a stále více sílila poptávka po nedostatkovém zboží západní výroby.“⁸² Avšak nebylo možné získat vše, po čem člověk toužil. „Největším nepřítelem činnosti všech opozičních skupin proti husákovské normalizaci bylo ovšem nestatečné chování většiny československé společnosti, její lhostejnost vůči mravním ideálům a naopak soustředěnost na hromadění majetku a získávání nejrůznějších požitků.“⁸³ Tento Pernesův postřeh, který reaguje na snahu Charty 77, ale i na snahu vlády a kampaň proti ní, budiž kontextem pro uvedení *Všechno je v zahradě* v Příbramském divadle, s premiérou s magickým číslem 3.3.1977.

Lidé se tedy upnuli ke svému majetku, zahrádkám, chatám. Zaměření se na majetek jako každodenní starost života se stalo osvědčeným způsobem úniku z nesvobody. Jenny a Richard sice svými peněžními nároky neutíkají před totalitním režimem, ale upnutí jsou k nim stejně. Tak jako v roce 1976 vznikla česká komedie *Zítřka to roztočíme, drahoušku...!*, kde si sousedi, soustředění na mamon těch druhých, dělají nespočet naschválů, jen aby nebyli pozadu, tak se snaží vyrovnat Jenny a Richard sousedům svým.

S příbramským uvedením kritika zaostřila na fakt, že *Všechno je v zahradě* je hra americká, a tudíž jde o americkou společnost, kterou nastíněná problematika trápí. Jakoby se hra měla stát kratochvilným

⁸⁰ Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. *35 let hospodářského a kulturního vývoje ČSSR*. Praha: Rudé Právo, 1980.

⁸¹ Op. cit.

⁸² PERNES, J. *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945–1990*. Brno: BARRISTER&Principal-studio, s.r.o., 2003. s.174.

⁸³ Op. cit., s. 186.

dokumentem. „Albeeho hra, která je výkřikem hnusu nad úpadkem buržoazní morálky, se tak stává otřásajícím svědectvím deformující moci kapitálu ceněného víc než člověk.“⁸⁴ Pro Jiřího Patsche byla Příbramská inscenace především „(...) dílo, demaskující podstatu spotřební kapitalistické společnosti (...)“.⁸⁵ S rokem 1977 se objevuje odstup, který drama bere jako výpověď o něčem dalekém. Text Albeeho, aktuální na konci šedesátých let, je znenadání jen otiskem něčeho vzdáleného. Avšak musíme zohlednit především pozici kritiky v sedmdesátých letech. Co za *Všechno je v zahradě* opravdu recenzent viděl, nebylo vždy a v úplnosti možné přenést do tištěné distribuované formy.

Inscenace Jiřího Svobody tedy nevzbudila ani nadšení, ani nevoli, ale nenutila ani k většímu zamyšlení. Manželský pár na začátku prvního dějství představil Svoboda klidně. Bez jakéhokoli náznaku nucenosti. Jednají spolu rutinně bez složitých vymýšlení, co kdo komu odpoví. Byly vyzvednuty herecké výkony. Svobodovo vedení dalo větší prostor pro projev paní Toothové i Jacka, a to v obou polohách. Zdá se tedy, že Svoboda měl již jasnou představu o tom, jak má Albee na konci sedmdesátých let vypadat. Začíná éra *Všechno je v zahradě* zaměřena na hereckou možnost pro soubor oblastních divadel.

Ústřední dvojici Jenny a Richarda ztvárnila Libuše Jiskrová a Jiří Žák (Obr. č. 4). Výtvarník Oldřich Šimánek jim nabídl pokoj s výhledem na zahradu a s opravdovým vzezřením lidí, kteří počítají a počítají a stále

Obr.č.4.Všechno je v zahradě-Krajské divadlo Příbram-1977
Richard: Jiří Žák, Jenny: Libuše Jiskrová
Foto: Oldřich Pernica [on line]. [cit. 15.4.2011]. URL: <http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=19747&mode=0>.

⁸⁴ PATSCH, J. Hra o moci peněz. *Svoboda Praha* 9.3.1977.

⁸⁵ Op. cit.

počítají. Obyčejná sedačka bez opěradla, vše malé a skromné korunuje zahradní nábytek, který byl součástí pokoje. „Ke kladům inscenace nesporně patří scéna hostujícího O. Šimáčka, vytvářejícího úhledný interiér s výhledem na zahradu, která je tu symbolem touhy po vyšší životní úrovni, ale i hrobem zavražděného Jacka.“⁸⁶ Kostýmy Jarmily Křížkové opět ovlivnil současný módní trend, tentokrát byla Jenny na večírku zapíchnuta do vlasů malá ozdobná světlá květinka, která byla, v rozporu se vším děním, jakýmsi vyjádřením nevinnosti.

Jiří Žák se jako Richard opět díky malé schopnosti citlivě předvést zhrouceného manžela dostal do ústraní a z dvojice si zasloužila větší pozornost představitelka Jenny. Svoboda nezatěžoval „(...) průměrnou americkou manželku Jenny zbytečným intelektualizováním (...)“⁸⁷, ale dával prostor její dobrosrdečnosti a na rozdíl od Jenny Jany Štěpánkové se Libuše Jiskrová nenutila do společenských póz již od začátku.

To, co se zdá u Jenny jako přednost, celkově příliš kladně nevyznělo. Mravní rozklad společnosti, jak ho vnímala kritika v pozdních sedmdesátých letech, se zkrátka nedá vyjádřit bez „(...) vědomí postav o vnitřních morálních zákonech společnosti, v níž žijí, vědomí, z něhož pramení rozporuplnost i scénická zajímavost.“⁸⁸ Scénickou zajímavostí zde nemá kritik na mysli výtvarný počin Oldřicha Šimáčka, ale způsob, jakým Albee drama vystavěl. Avšak tomuto tvrzení se dá vytknout, že toto vědomí již postavy nemají (nebo ho v průběhu úplně ztrácejí), ale naopak se předpokládá, že někde ukryté ho má divák. Jenny si je vědoma toho, co dělá, ale za vším je jistá bezelstnost, která ji žene jen za vidinou šťastného života její rodiny. Morální vědomí se ozývá pouze v momentě, kdy přichází paní Toothová, ale okamžitě je potlačeno. (Tím se například liší Albeeho text od Cooperova, kde je na morální hledisko v případě Jenny kladen větší důraz. Vše je podpořeno neustálými odkazy na hrůzy druhé světové války, které všechny postavy prožily.) Reflexe činů nastává

⁸⁶ mik. Příbramské vystoupení v Praze. *Lidová demokracie* 14.9.1977.

⁸⁷ PATSCH, J. Hra o moci peněz. *Svoboda Praha* 9.3.1977.

⁸⁸ mik. Výpověď o americké společnosti. *Zemědělské noviny, venkov* 14.9.1977.

posléze i nad mrtvým Jackem, což také nemá dlouhého trvání. „Zaroste to zas trávou; země se zúrodní a za chvíli-nakonec-všechno na zahradě... bude zase jako dřív. Uvidíte.“⁸⁹

Mnohem výrazněji se podařilo Rudolfu Leitnerovi zachytit postavu Jacka, který byl vnímán jako americký „(...) obraz zbytečného člověka, který má peníze, ale neví, proč žije (...)“⁹⁰. Jeho role vypravěče, otravného souseda a „(...) citlivý a pravdivý obraz člověka, poznávajícího svou zbytečnost (...)“⁹¹ si vysloužily pozornost.

Konečně se dostává na řadu i paní Toothová, která dostává svou podobu tvrdé nesmlouvavé ženy, která je za každých okolností „chladná jako smrt“.⁹² Jarmila Kolářová zároveň našla i „(...)sebejistou uhlazenost a cit pro vyhocené situace (...)“⁹³. Její paní Toothová byla žena s jasným cílem a nezlomnou přesvědčivostí.

Jiří Svoboda sice neobsáhl všechna úskalí, která Albeeho text má, podařilo se mu ale najít dobrou polohu pro postavy, které v předchozím uvedení zanikaly. Též scénografie a kostýmy vzaly do úvahy všechny poznámky, jak je uvádí Albee. Díky pohostinskému vystoupení příbramských v Praze se o této inscenaci můžeme dozvědět více, jinak by nejspíš upadla v zapomnění.

Z konce sedmdesátých let si však o obrazu Albeem předváděné společnosti a kritiky zaprodání se podivným životním hodnotám, a to téměř nevědomě, bez pocitu viny, můžeme odnést jakési odcizení. Už na konci šedesátých let sice dramaturgyně Helena Klímová poukazuje na kapitalistický západ s tím, že jeho hodnoty a měřítko nemáme a ani není o co stát. Sedmdesátá léta však jasně naznačují, kam se vývoj a snaha šedesátých let vytratila. Všechno, co si divák mohl z příbramské inscenace podle kritiků odnést, se nikoho osobně nemohlo dotknout: „Pod prázdnými slovy o blahobytu, štěstí a svobodě nelze skrýt narůstající problémy hospodářské i morální.“⁹⁴

⁸⁹ ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha:Orbis, 1968. s. 104.

⁹⁰ mik. Výpověď o americké společnosti. *Zemědělské noviny, venkov* 14.9.1977.

⁹¹ mik. Příbramské vystoupení v Praze. *Lidová demokracie* 14.9.1977.

⁹² PATSCH, J. Hra o moci peněz. *Svoboda Praha* 9.3.1977.

⁹³ mik. Příbramské vystoupení v Praze. *Lidová demokracie* 14.9.1977.

⁹⁴ PATSCH, J. Hra o moci peněz. *Svoboda Praha* 9.3.1977.

3.5 Divadlo Vítězného února Hradec Králové

Deset let po příbramské inscenaci se objevuje Albeeho *Everything in the Garden*, tentokrát pod názvem *Všechno na zahradě*, v Divadle Vítězného února v Hradci Králové. Druhá polovina osmdesátých let už přináší vlnu nadějí a z vnějšku i zevnitř počíná být čím dál tím více pociťován rozklad a neudržitelnost komunistického režimu. 11.3.1985 nastoupil na post generálního tajemníka KSSS M. S. Gorbačov, který za dva roky hovořil „(...) o potřebě ‚přestavby‘ sovětského státu a o jejím propojení s demokratizací společnosti, s ‚glasností‘ a budováním právního státu.“⁹⁵ Československá veřejnost sice ze začátku přistupovala k přestavbě skepticky, přesto čekala, co se bude dít. Čas perestrojky vnímá Vladimír Just jako dobu „(...) kdy se pod dojmem zpráv z vnějšího světa (...) stávala situace v ČSSR stále neudržitelnější a absurdnější.“⁹⁶ Just dále upozorňuje na „(...) množící se přehlídky a dílny studiových divadel, stávající se stále častěji předmětem veřejné pozornosti, například Pracovní setkání mladých divadelníků v Hradci Králové, 1987 a 1988(...)“⁹⁷, tedy aktivity začínají v témže roce, kdy hradečtí uvádějí *Všechno na zahradě*.

Doménou kritiky se stal pojem svědomí a svoboda. Obojí se pojí s novým uvažováním nad Albeem, které se po dvaceti letech nespokojí s pouhým zaškatulkováním dramatu jako absurdního. Nad textem *Všechno na zahradě* se uvažuje jako nad existenciálním dramatem s realistickými prvky. Nikomu už text nepřijde ani symbolický.

Režisér Josef Kettner (asistent režie Hynek Pech) se plně spoléhal na Albeeho um, dal přednost dobře rozkrytému dramatu. Základem jeho režijní koncepce byl detailně prostudovaný Albeeho text. Veškerá tíha inscenace spočívala na hereckých výkonech: „Hostující režisér J.

⁹⁵ PERNES, J. *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990*. Brno: BARRISTER&Principal-studio, s.r.o., 2003. s. 209–10.

⁹⁶ JUST, V. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945–1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. s. 114.

⁹⁷ Op. cit., s. 115.

Kettner vytvořil dynamickou, burcuující inscenaci, přičemž jednoznačně vsadil na herecké osobnosti a zcela právem.⁹⁸ V jeho vedení zapůsobila především představitelka Jenny Anna Cónová, které bylo věnováno i samostatné *Zaostřeno na herecký výkon* (Scéna). Kettnerova koncepce se soustředila k tomu, aby herci při ztvárňování využili veškeré pestrosti a bohatství, které Albee ve svých postavách nabízí, navíc nezatížil příliš jednotlivé výstupy, pamatujíc na gradaci a celek: „(...) Josef Kettner prokázal cit jak pro usměrňování dialogů z hlediska potřeby kompozice, tak i pro naznačenou gradaci kolize.“⁹⁹ První půle hradecké inscenace dala prostor plastickému hereckému ztvárnění vztahu Jenny a Richarda, který narušuje nejen Jack svými neohlášenými příchody, ale především jej výrazně převrátí návštěva paní Toothové. V druhé polovině pak bylo vše připraveno na povrchní švitoření společnosti, tedy jednotlivých párů, které jsou v různém stadiu absurdního pojmání života a hodnot. Představují propast, do které se řítí Richard s Jenny.

Oproti příbramské inscenaci bylo jasně dáno najevo, že Richard a Jenny nebydlí rozhodně v podmínkách, které by připomínaly nedostatek peněz. Celý příběh tohoto páru se odehrává na „(...) funkční, ale velmi efektní scéně Václava Vohlídala z plexisklových panelů, supermódních kusů nábytku s nezbytnou hifi věží(...)“¹⁰⁰, která nebyla jen kulisou, ale měla úkol reprodukovat scénickou hudbu Zdeňka Bartáka ml. Kostýmy, které též navrhl Václav Vohlídál, opět sledovaly poslední módní trend a ladily s charaktery i prostředím.

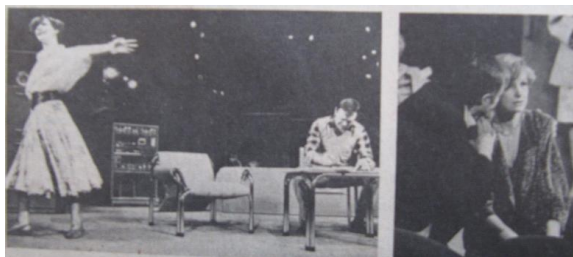
Hereckým výkonem číslo jedna se stala Jenny Anny Cónové (Obr. č. 5). Manželé jí byli k dispozici dva, a to Zdeněk Štěpán alternující s Miroslavem Ratejem. Oba herci se zároveň dělili o roli Chucka. Alternace bývají běžnou záležitostí, avšak Josef Kettner si při zkouškách jistě užil i s trojí alternací Rogera (do této doby se objevují

⁹⁸ KRUPKOVÁ, H. Americká hra. *Tvorba* 11.2.1987.

⁹⁹ (r).Jde skutečně jen o peníze?: Úvaha nad premiérou Albeeho hry „Všechno na zahradě“. *Pochodeň Hradec Králové* 16.1.1987.

¹⁰⁰ KRUPKOVÁ, H. Americká hra. *Tvorba* 11.2.1987.

pouze dva střídající se představitelé, alternace je u této postavy pochopitelná, jelikož ve většině případů jde o posluchače herectví).

Obr.č.5.
Všechno na zahradě-Divadlo Vítězného února v Hradci Králové-1987
Jenny:Anna Cónová,Richard:Miroslav Rataj
Foto:Jan Ptáček, Poetický obraz-Zaostřeno na herecký výkon.Scéna 13, 1988, č.2.

Anna Cónová obsáhla všechny polohy, které může postava Jenny nabídnout: „Deformování lidské osobnosti, mechanismem odlidštěných vztahů v konzumní společnosti, tak je možné lapidárně charakterizovat hereckou postavu, kterou vytváří Anna Cónová

v inscenaci Albeeho hry *Všechno na zahradě* (...).¹⁰¹ Takto zaostřil Otakar Blanda na herecký výkon hradecké představitelky Jenny, který nazval „poetickým obrazem“. Tento termín zvolil, jelikož „(...) herectví Anny Cónové skutečně směřuje především k divadelně poetickému obrazu, nikoliv k pouhému sdělování duševního a emotivního obzoru zpodobované hrdinky.“¹⁰² Výmluvná, jasná gesta, ve chvíli odhalení „(...) připomínající zoufalé mávání křídel zraněného ptáče (...)“¹⁰³, mimika omezená pouze na komunikaci očí, pravé slzy, a naopak „(...) suverenita, v níž doslova ubijela své svědomí (...)“¹⁰⁴ se staly novou podobou Jenny. Přestože celkově inscenaci bylo vytýkáno jisté zatížení textem, Anně Cónové jako Jenny se „(...) slovní složka (...) stává pouhou kostrou (...)“¹⁰⁵, kterou posléze obalila svou gestickou škálou.

Miroslav Rataj vytěžil z možnosti bohatě rozlišit jednotlivé stavy Richarda. Zmítán situacemi, jež mu připravila jeho žena, je „(...) suverénní i dětsky zoufalý (...)“¹⁰⁶. Používá též velká gesta na rozdíl od Zdeňka Štěpánka, který „(...) více přesvědčuje o vnitřním boji, o mučivé duševní depresi (...)“¹⁰⁷. Pojetí Josefa Kettnera nezapomnělo

¹⁰¹ BLANDA, O. Poetický obraz – Zaostřeno na herecký výkon. *Scéna* 13, 1988, č.2.

¹⁰² Op. cit.

¹⁰³ Op. cit.

¹⁰⁴ KRUPKOVÁ, H. Americká hra. *Tvorba* 11.2.1987.

¹⁰⁵ BLANDA, O. Poetický obraz – Zaostřeno na herecký výkon. *Scéna* 13, 1988, č.2.

¹⁰⁶ KRUPKOVÁ, H. Americká hra. *Tvorba* 11.2.1987.

¹⁰⁷ (r).Jde skutečně jen o peníze?: Úvaha nad premiérou Albeeho hry „Všechno na zahradě“. *Pochodeň Hradec Králové* 16.1.1987.

zdůraznit ani fakt, že s tím vším se stejně nakonec Richard vyrovná, jelikož se musí zařadit do stáda.

Manželský pár má ještě jeden rozměr, jenž byl jako absenční vytýkán příbramským. Dvojice „(...) je sama překvapena, šokována, i zoufalá dějem, do něhož je vtažena.“¹⁰⁸

Zdeněk Kopal jako Jack dokázal nejen vytvořit „(...) zajímavou studii člověka, který i přes bohatství, nezávislost a inteligenci zůstává vnitřně prázdný (...)“¹⁰⁹, ale především se mu podařilo obstát i v obtížné poloze Jacka jako glosátora, který se nebojí pronést hlubokou, citlivou pravdu i v takovém „albeeovském“ světě.

V hradecké inscenaci se navíc zrodí zcela jasné pojetí paní Toothové jako tajemné dámy s mužskými rysy, „mafiána v sukních“¹¹⁰. Josef Kettner mnohem více tuto koncepci rozvedl až v roce 1991, kdy opět režíroval Albeeho *Všechno na zahradě*, tentokrát v Horáckém divadle v Jihlavě. Korpulentní Marta Svobodová v hradeckém zpracování už nejedná pouze studeně, výhradně profesionálně a bez emocí, vyniknout dá především té stránce paní Toothové, která má podnikatelského ducha a klidnou rozvahu. To, čím je paní Toothová při zasedání s muži, kdy se radí ve věci stěhování podniku, se stává pro tuto postavu charakteristickým. Už to není dáma, je to muž. Albee tuto vlastnost paní Toothové jasně naznačí v jedné z vět, kdy paní Toothová chce situaci projednat „amongst us men“¹¹¹, tedy „radši mezi námi muži“¹¹².

Přes výslovnou chválu Anny Cónové za propracovaný herecký výkon a Josefa Kettnera za dobře uchopený text, byla inscenace zařazována k průměrným. Námět *Všechno na zahradě* už ani nikoho nezarážel. Téma však opět oslovovalo v nových dimenzích, které byly označovány už zmíněnými pojmy svoboda, svědomí, též duše a duchovní. Text byl přijat jako existenciální.

¹⁰⁸ jkl. Znovuvedení E. Albeeho. *Lidová demokracie* 12.9.1987.

¹⁰⁹ Op. cit.

¹¹⁰ KRUPKOVÁ, H. Americká hra. *Tvorba* 11.2.1987.

¹¹¹ ALBEE, E. *Everything in the Garden*. New York: Dramatists Play Service Inc, 1968. s. 68.

¹¹² ALBEE, E. *Všechno je v zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: DILIA, 1969. s. 79.

3.6 Státní divadlo Ostrava – Činohra Petra Bezruče

Jako *Všechno na zahradě* byl Albeeho text v polistopadové éře poprvé inscenován Josefem Janíkem, s výpravou Marty Roszkopfové v Činohře Petra Bezruče. Inscenace měla premiéru 27.10.1990 a hlavní role byly svěřeny Vladimíru Čapkovi a Petře Jindrové. Alena Tománková se jako paní Toothová objevila na večírku jako obchodnice, v obleku s kravatou, tedy opět dostala slovo její mužská podstata. „Režisér J. Janík vytvořil inscenaci, která baví i mrazí, protože se mu podařilo skloubit jak realistický pohled do života jedné rodiny tak jeho groteskní posun.“¹¹³ Inscenace však stejně jako při prvním provedení trpěla zpracováním druhého dějství, které se proměnilo ve „wildeovskou konverzačku“.

3.7 Horácké divadlo Jihlava

Pár měsíců po ostravském uvedení se opět dostala na řadu oblastní divadla. Josef Kettner zkoušel Albeeho převést do divadelní podoby již podruhé. 26.1.1991 se tentokrát pod jeho vedením ukázala manželská dvojice Hana Červinková a Vladimír Volf. Vše se odvíjelo na bázi jediného měřítko – peněz. Paní Toothová měla odvážný kostým (výprava Petr Hilský) z černé kůže či koženky. Pánský klobouk korunoval kožené kalhoty, sako s bílou košilí a vázankou a vysoké kozačky na podpatku (Obr. č. 6). Z této paní Toothové již nemohlo vyjít nic překvapivého. Byla to arogantní „mužatka“, která nabízela jen tvrdý byznys. Byla soustředěna pouze na „finanční podnikatelství“¹¹⁴. Jelikož se podnikatelství, s různou měrou důvěryhodnosti, rozrůstalo, jistě tato podoba paní Toothové byla příznačnou. Nezapomeňme též, že se jedná o dobu kuponové privatizace. Nad jevištěm se klenula síť pokrytá zelenými listy, což připomínalo spíše bankovky. Metaforicky se toto

¹¹³ PATEROVÁ, J. Třikrát trefa do černého. *Práce* 47,5.4.1991, č. 80.

¹¹⁴ KRČMÁŘ, Z. Albeeho absurdní anekdota. *Rovnost* 5.2.1991.

pojetí dalo vnímat tak, že už ani není nebe. Jedinou autoritou jsou pro nás peníze: „Ano, peníze, peníze a zase jen peníze se staly, žel, i u nás měřítkem životního „štěstí“!“¹¹⁵

3.8 Jihočeské divadlo

Obr.č.6

Všechno na zahradě-Horácké divadlo
Jihlava-1991

Jenny:Hana Červinková, Paní

Toothová:Jana Bittlová

Foto:Ladislav šoulák.[online].[cit.15.4.2011].URL:<[http://db.divadlouni-](http://db.divadlouni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=7949&mode=0)

ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=7949&mode=0.

V roce 1992 se pro Albeeho *Všechno je v zahradě* rozhodla Činohra Jihočeského divadla. Richard Jiří Šesták a Jenny Daniela Bambasová byli vedeni režisérem Milanem Fridrichem a dramaturgií Marie Loucké. Českobudějovická inscenace vyzněla velmi

aktuálně. „Chamtivost lidí, kteří se stávají tím většími otroky věcí, čím víc jich vlastní, zákon stupňované spotřeby pro spotřebu je nákazou, postihující země a státy bez ohledu na jejich zeměpisnou polohu.“¹¹⁶ Nutné dodat, že i bez ohledu na systém a dobu. Jenny a Richard si nemohou dovolit vše, a tak pořádají honbu za penězi. Scénickým návrhem jim Vladimír Landa dopřál alespoň pěkný dům.

Na scéně bylo vše soustředěno do jednoho obývacího pokoje s dominantní bílou sedačkou přesně uprostřed scény. Za sedačkou byl na jedné straně bar, na druhé Richardův pracovní stůl. Vzadu nesměly chybět dveře z plexiskla a za nimi náznaky stromů – tedy zahrady. Pro kostýmy Květy Vaňkové byla důležitá především srozumitelnost. Jenny se ze starých šatů košilového střihu převlékla do úzkých černých minišatů, s velkým dekoltem potaženým krajkou. V roli Jacka alternovali Jan Dvořák a Milan Livora, Věra Krpálková byla elegantní i slizkou paní Toothovou. V inscenaci jako posláním vyznělo, že Jenny

¹¹⁵ (či). Jakoby by ani nebylo nebe: Edward Albee *Všechno na zahradě*, Horácké divadlo, Jihlava. *České a moravskoslezské Zemědělské noviny* 1, 1991.

¹¹⁶ PÍHOVÁ, I. Karikatura v zrcadle. *Noviny* 3.6.1992.

a Richard byli spokojeni, „(...) když sice neměli to, po čem toužili, (...) ale měli jeden druhého a čistý, ničím nezkažený vztah.“¹¹⁷

V roce 1992 našlo budějovické *Všechno je v zahradě* dobré zakotvení. Režisér s uvedením Albeeho upozornil na znovunabytou aktuálnost tohoto textu : „Jsme svědky toho, jak se lidé honí za penězi (...) To máte jako s těmi privatizačními fondy a aférami kolem úplatků (...) Albeeho hra je dost satirickým šlehem na tuhle honičku (...)“¹¹⁸ Milan Fridrich viděl v Albeeho textu odpověď na honičku za špinavými penězi, které byly v době inscenace plné noviny.¹¹⁹ O dva roky později se Jana Machalická domnívá, že „Všechno je jinde (a dávno)“¹²⁰. Otevírá se nová éra, kdy dramaturgové neúnavně obhajují nasazení Albeeho textu.

3.9 Východočeské divadlo Pardubice

Východočeské divadlo Pardubice uvedlo Albeeho *Všechno je v zahradě* v režii Františka Laurina 11.2.1995. Nejdramatičtěji za celou dobu inscenování této hry vystoupila Jana Machalická právě proti pardubickému zpracování. Snad ani tak nešlo o Laurinovo pojetí, ale o zvolení textu Albeeho jako takového (dramaturg Jiří Záviš). Milada Velehradská naopak považovala nasazení Albeeho dramatu za aktuální a šťastné. S Machalickou se však shodli na tom, že Laurin příliš nevystihl mrazivost komedie. Inscenace se snažila o lehčí přístup k věci a zároveň podtrhovala základní dějový motiv zaprodání se prostřednictvím prostituce. Symbolickou rovinu se snažili zajistit výtvarníci – scénický (Vladimír Nývlt) i kostýmový (Josef Jelínek), kteří vsadili na detaily červené barvy a na strom černé barvy

¹¹⁷ PÍHOVÁ, I. Karikatura v zrcadle. *Noviny* 3.6.1992.

¹¹⁸ ŠMERALOVÁ, E. Představení jako vykřičník. *Haló noviny* 2, 1992, č. 139.

¹¹⁹ Výpověď režiséra je jistě jeho vlastním názorem, připomeňme však, že hovořil pro levicový deník.

¹²⁰ MACHALICKÁ, J. Všechno je jinde (a dávno). *Divadelní noviny* 4, 1995, č. 6.

symbolizující podstatu názvu hry. Co tedy všechno musíme mít v zahradě, abychom byli šťastní?

Ústřední dvojici, předvádějící „(...) proměnu od skromnosti k zvlčilosti (...)“¹²¹, ztvárnila Ludmila Mecerodová a Zdeněk Rumpík. Lákadlem se stalo nepříliš přesvědčivé hostování Petra Štěpánka, který ztvárnil Jacka jako „(...) křiklavého a upovídaného rádoby bohéma (...)“¹²². Pro Machalickou nejpozoruhodnějším, pro Velehradskou příliš jednotvárným, výkonem byla paní Toothová Zdeny Bittlové.

Přestože většina recenzentů vždy našla současné vyznění Albeeho textu (stejně tak jako Velehradská), Jana Machalická se výrazně kloní k tomu, že dramaturgie by měla důrazně selektovat texty a poukazuje na problematičnost „návratů k dramatice šedesátých let“¹²³. Jana Machalická není první, která nepovažuje Albeeho *Všechno je v zahradě* za jeho nejzdařilejší text (už C. W. E. Bigsby bral Albeeho adaptace jako zaprodání talentu), avšak tvrzení, že tento text „(...) zůstává jen jakousi dobovou skicou (...)“¹²⁴, je příliš povrchní. Její pochybnosti vycházejí z tvrzení, že „(...) konzumní společnost trpí totiž mnohem vážnějšími problémy než před čtvrt stoletím.“¹²⁵ Není důvod nepřijmout rozčilení nad inscenací a snad ani nad textem a jeho nynějším uváděním, avšak není možné souhlasit s banálním pohledem Machalické na problém, se kterým Albee přichází. „Tím problémem je prostituce středních vrstev, které v touze opatřit si vytoužený životní standard a ‚vyšvihnout se‘ nad své okolí pozbývají veškerých skrupulí.“¹²⁶ Pokud najdeme v Albeeho textu pouze toto, je to opravdu málo. Zatím naštěstí našli inscenátoři mnohem hlubší význam textu. *Všechno je v zahradě* má ještě před sebou tři další zpracování. Čtyřicet let po premiéře v New Yorku se stále najde nějaký důvod, proč Městská divadla pražská *Všechno na zahradě* uvedla.

¹²¹ KRÍŽ, J. P. Gogol, Dostojevskij, Albee v Praze i mimo ni. *Český týdeník*, 28.2.1995.

¹²² VELEHRADSKÁ, M. O lidské samotě a touze někam patřit: Nad novou premiérou hry Východočeského divadla – *Všechno je v zahradě* od Edwarda Albeeho. *Pardubické noviny* 4, 13.2.1995, č. 37.

¹²³ MACHALICKÁ, J. *Všechno je jinde (a dávno)*. *Divadelní noviny* 4, 1995, č. 6.

¹²⁴ Op. cit.

¹²⁵ Op. cit.

¹²⁶ Op. cit.

3.10 Městské divadlo Brno

Městské divadlo Brno si vybralo pro uvedení *Všechno je v zahradě* konec sezóny 1996/97. Poslední květnový den, kdy měla inscenace premiéru, nikdo nepochyboval o tom, že dramaturgie brněnského divadla měla přesnou ruku. Vychladlá polistopadová očekávání přeměnila odcizení ve skutečnost. Konference pořádaná Fakultou sociálních věd UK, která se na zasedání v březnu 1998 pokoušela pojmout deset let svobody, došla k šokujícímu závěru, že žijeme ve státě, „(...) kde rostoucí část obyvatelstva je dokonce nakloněna souhlasit s názorem, že za komunismu se jim dařilo lépe.“¹²⁷

Vše souvisí s vývojem přechodu od totality ke svobodě. „Zvyky vytvořené za komunismu (velká závislost na státu, která vede k absenci podnikatelské energie, neschopnost dělat kompromisy a neochota spolupracovat ve skupinách jako jsou politické strany aj.) zpomalují jak obnovení demokracie, tak tržní ekonomiky.“¹²⁸ Zvyšující se nezaměstnanost, nižší sociální podpory i bytová situace na konci devadesátých let vedla ke skepsi. Sociolog Dan Ryšavý poznamená: „Zdá se mi, že s důvěrou v ekonomice a manželství je to podobné. Dokud funguje, není potřeba se o ní zmiňovat. Začneme-li na ni poukazovat a uvažovat o ní, je to s ní na pováženou. V takové situaci se dnes nacházíme.“¹²⁹ To byl rok 1998. O deset let později přichází tzv. krize.

Režijní záměr Zdeňka Duška nebral Albeeho text nijak tragicky, naopak, ukázal spíše ironický nadhled, který měl působit na nervy i morálku společnosti. Dramaturg Tomáš Steiner tento posun oproti prvním uvedením, kdy vítězila spíše vážnost, bere za klíčový. Avšak komediálnějším přístupem nechtěla brněnská inscenace pouze pobavit, naopak považovala za nutné upozornit na fakt, že „(...) dnes se stává stále více vzrušivější skutečnost, že realita destruktivní moci peněz je

¹²⁷ POTŮČEK, M. za kol.aut. *Česká společnost na konci tisíciletí 2*. Praha:Univerzita Karlova v Praze Nakladatelství Karolinum, 1999. s. 319.

¹²⁸ RYŠAVÝ, D. Důvěra a ekonomické jednání. In *Česká společnost na konci tisíciletí 2*. Praha: Univerzita Karlova v Praze Nakladatelství Karolinum, 1999. s. 33.

¹²⁹ Op. cit., 31.

součástí našeho každodenního života.“¹³⁰ Přestože Jana Machalická měla dva roky před tímto uvedením pocit, že Albee svým ne příliš povedeným textem nemůže už nic nabídnout, kritika se dále shoduje na faktu, že téma je nesmrtelné a stále více se k nám přibližuje. „Třicet let starý pohled dramatika americké nové vlny nachází u nás po změně společenského systému živnou půdu: o peníze jde až na prvním místě(...).“¹³¹

Scéna Miroslava Melena je další podobou skromného domku manželského páru. Pokoj je bílý a zdi i sedačka jsou potáhnuté látkou a molitanem. Zahrada je naznačena průhlednou folií rozdělenou na čtverce, které mají připomínat okna. Avšak tentokrát za stěnou nenajdeme náznak stromů, keřů a květin, nýbrž se za domem tyčí velká reklama Marlboro.

Obr.č.7

Všechno je v zahradě-Městské divadlo Brno-1997

Richard:Erik Pardus,Jenny:Monika Vrtalová

Foto:Jef Kratochvíl.[on line].[cit.15.4.2011].URL:

[http://db.divadelni-](http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=1285&mode=0)

[ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=1285&mode=0.](http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=1285&mode=0)

Nikdo však tento počín nebral jako odcizování. Naopak, nikdo nepochyboval o tom, že inscenace promlouvá právě k nám: „Neboť cesta socialismu ke kapitalismu se v mnohém podobá onomu manželskému klání Richarda a Jenny na cestě k prosperitě.“¹³³

Kostýmy stejně jako scéna odpovídaly „představě amerického vkusu“¹³². Sylva Hanáková navlékla všem slušivé kostýmky spořádaných paniček tak, jak jsme je mohli vidat v amerických seriálech, které k nám v devadesátých letech pronikly a naprosto nás zavalily. Výtvarníci se shodli spíše na prostředí, odkazující k původní kolébce dramatu.

¹³⁰ STEINER, T. Připravujeme. *Dokořán* 1997.

¹³¹ ZBOŘILOVÁ, L. Peníze, pořád jenom peníze. *Rovnost* 3.6.1997.

¹³² Op. cit.

¹³³ KRÍŽ, Z. Je právě po sezóně. *Hospodářské noviny*, 1997.

Brněnská inscenace jako první přináší kvalitního představitele Richarda. Nebyl jím nikdo jiný než Erik Pardus, Jenny Moniky Maláčová zůstala tentokrát trochu pozadu (Obr.č. 7). Erik Pardus skvěle zvládl lehkou ironii, kterou Duškovo pojetí vyžadovalo. Poradil si i se všemi proměnami Richarda. Jako prostředek k dosažení celé škály nálad a emocí používal ne tak gesta jako mimiky obličejů a pracoval výrazně s hlasem. Jestliže ironie měla být doménou inscenace, pak ležela největší zátěž na představiteli Jacka Zdeňku Junákovi.

Obr.č.8.
 Všechno je v zahradě-Městské divadlo Brno-1997
 Paní Toothová:Marcela Dürová
 Foto:Jef Kratochvíl[on line].[cit.15.4.2011].URL:
<http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=1285&mode=0>.

Na poslední chvíli byla role paní Toothové svěřena Marcelce Dürové, která zaskočila za nemocnou Miroslavu Kolářovou. Marcela Dürová jako velmi křehké stvoření překvapila svým rozhodným podáním „novodobé podnikatelky“¹³⁴: „Malá – velká žena, prostá, nepatetická, konkrétní, klidná. Přehled jí činí mocnou.“¹³⁵ Pohled na paní Toothovou byl brněnskými vykládán jako „(...) ztělesnění odporné vypočítavosti, pracující s tou nejnižší motivací – s hladem po penězích.“¹³⁶ Kostýmem působila paní Toothová jako elegantní tajemná dáma, příznačnou se jí už po předchozích inscenacích stala černá barva. Černou barvu rozbíjely pouze bílé lemy a malá kabelka. Celý zjev paní Toothové byl umocněn kloboukem, který se upevňoval pomocí černého závoje a krajkové rukavičky. Kostým odkazoval k nutnosti kuplířky být neustále „inkognito“(Obr. č. 8).

¹³⁴ ZBOŘILOVÁ, L. Peníze, pořád jenom peníze. *Rovnost* 3.6.1997.

¹³⁵ Interní hodnocení St. Moši In SRNA, Z. V roli.*Dokořán* 1997.

¹³⁶ SRNA, Z. V roli. *Dokořán* 1997.

3.11 Moravské divadlo Olomouc

Po třiceti dvou letech se Albeeho text vrací do Olomouce. Moravské divadlo Olomouc uvedlo inscenaci Ondřeje Zajíce *Všechno je v zahradě* 8.3.2002. Dramaturg Věra Mašková v programu k inscenaci opět potvrdila současnou povahu dramatu v klíčové otázce „Zač jsme na prodej?“¹³⁷ Mašková si klade otázku, nakolik je Albeeho drama absurdní a nakolik reálné. Dochází k závěru, že tyto dva světy se dnes naprosto střetávají. Jana Machalická tedy měla částečně pravdu v jedné věci. Dramaturgové si více než dříve obhajují důvod uvádění hry několik desítek let staré. Mašková též jako první upozorňuje na jakýsi faustovský rozměr dramatu: „Drama *Všechno je v zahradě* (...) je variací na téma pokušení a kompromisu s ďáblem. Človíček nejprůměrnější z průměrných je vystaven pokušení.“¹³⁸ Pro potřeby paní Toothové je průměr nejsnadnějším úlovkem. S nabídkou pak přichází v situaci, kdy je Jenny již připravena k podpisu. A upíše se celá.

Zajícova inscenace využila též spíše komického potenciálu textu, než aby se věnovala psychologicky propracovaným motivacím jednotlivých vztahů a postav. Výtvarný (Adam Pitra) i hudební počín odkazoval na šedesátá léta. Dušan Urbánek „(...) v Richardovi vytvořil typ slabošského outsidera.“¹³⁹ Evellyn Čapková-Pacoláková v Jenny splnila spíše povrchně groteskní záměr režiséra. Jenny silně rozlišila „(...) coby excentrickou manželku, přepjatou matku a groteskně neurotickou hostitelku“¹⁴⁰. Paní Toothovou a její (...) manažerské manýry z podsvětí (...)“¹⁴¹ ztvárnila Ivana Koktová, spravedlivým Jackem byl Josef Bartoň. Vše se odehrávalo na velké scéně s okázalými křesly a gaučem, v zadním plánu nechyběla zahrada.

¹³⁷ MAŠKOVÁ, V. *Všechno je v zahradě*. In Program Moravského divadla Olomouc, 2002.

¹³⁸ Op. cit.

¹³⁹ LOZORČÁKOVÁ, T. Nad absurditou zvítězila divácky vděčná komedie. *Lidové noviny* 11.4.2002.

¹⁴⁰ Op. cit.

¹⁴¹ KOLÁŘ, B. V. Moravském divadle se opět dobře hrálo. *Olomoucké listy* 2, 2002, č. 11.

3.12 Městská divadla pražská – ABC

Obr. č.9.

Všechno na zahradě-Městská divadla pražská-DivadloABC-2008

Foto:Alena Hřivcová, Měsíční divadelní průvodce m.d.p. 3, 2008/2009, č.13.

V říjnu roku 2008 se začínají objevovat plakáty s Veronikou Gajerovou, zasazenou do dolarové bankovky. Později je možné ukrátit si jízdu tramvají pohledem na černobílý obraz šťastného páru. Veronika Gajerová a Aleš Procházka

s veselým výrazem popíjejí šampus. Žena rozšafně drží zapálenou cigaretu. Pár od krásně rozkvetlé kolorované zahrady dělí prosklené dveře. Pohled na spokojené manžele, kteří jsou bezpochyby za vodou, narušuje pouze jediný detail. Miroslav Vladyka je připláclý na ono sklo a jakoby se sesouval směrem k zemi, ruce má zkrvavené, což je další kolorovaný prvek (Obr. č. 9). Takto zvalo ABC na premiéru *Všechno na zahradě* v režii Petra Svojtky, která se konala 25.10.2008. Plakáty ohlašovaly Veroniku Gajerovou jako Jenny, Aleše Procházku jako Richarda a Miroslava Vladyku jako Jacka.

Jakoby si všechna divadla vzala slova Jany Machalické k srdci a od roku 1994 neúnavně odůvodňují, proč Albeeův text zařadila do repertoáru. Městská divadla pražská se opět podivovala nad Albeeho aktuálností a upozornila na fakt, že konzumní společnost už naplnila Českou republiku k prasknutí.

„Pro dnešní inscenování tohoto textu v MDP jsme se rozhodli především proto, že téma hry, tedy poukázání na konzumnost dnešní společnosti, ve které se vše podřizuje diktátu peněz a ekonomické prosperitě, je u nás dnes nesmírně aktuální. Dá se dokonce říci, že pro české diváky je dnes hra daleko aktuálnější, než v době svého vzniku (naše společnost jakoby se nepoučila a dorostla k problémům, které trápily Ameriku před čtyřiceti lety). Abychom tento účinek zdůraznili,

oslovili jsme Danu Hábovou, která pro potřeby naší inscenace připravila zcela nový překlad,¹⁴² vyjádřil se k inscenování Jiří Janků jako dramaturg a ruku v ruce s jeho názorem šla i režijní koncepce představení.

Jenny a Richard nemají nic společného s chudobou. Režisér Petr Svojtka si manželský pár představuje jako obyvatele nějaké satelitní čtvrti s pěknými domy a stejně vyvedenými sousedy, kteří už propadli tomu, co režisér označuje jako „(...) absolutní nadvláda peněz a konzumního způsobu života jako absolutního imperativu, který popírá vlastně veškeré jiné hodnoty.“¹⁴³ Jenny a Richard mají vlastně vše. Avšak nemají druhé auto a s neklidem se musejí dělit o jednu zásuvku v momentě, kdy chce Jenny luxovat a Richard sekat trávu jejich nemoderní sekačkou. To je jejich každodenní život. Lezou si na nervy tím, co by vůbec nemuselo být problémem. Jejich příběh pak režisér charakterizuje jako: „Co všechno jsou schopní udělat lidi, kteří se mají dost dobře, k tomu aby se měli ještě líp.“¹⁴⁴

K tomu, že vše je čím dál tím hrozivěji aktuální, se připojil i recenzující J. P. Kříž, který srovnal situaci v roce 1997 a v roce 2008. „Takový dráždivý neklid mne rozhodně nebral ještě před pár lety ani v brněnském Městském divadle. Aktuálním se stal text hlavně proto, že nám natvrdo docházejí významy jako vždy provokativního Albeeho kousku.“¹⁴⁵

Dramaturg i režisér vnímali text spíše s komediálním potenciálem, jako „mrazivou komedii“, která má divákem skrze smích otrást. Odkrýt chtěli nejen komediální půdorys, ale též existenciální rozměr dramatu. Zároveň si MDP vybrala text kvůli tématu, ve kterém spatřují jednu ze svých dramaturgických linií, kterou je „absolutní nadvláda peněz a konzumního způsobu života jako absolutního imperativu, který popírá

¹⁴² Městská divadla pražská. Aktuální repertoár. [on line]. [cit.20.4.2011]. URL: <http://www.mestskadivadlaprazska.cz/repertoar/aktualni/edward-albee-vsechno-na-zahrade-101.html>.

¹⁴³ Režisér Petr Svojtka o inscenaci VŠECHNO NA ZAHRADĚ na ČRo 3 – Vltava. [on line]. [cit.20.4.2011]. URL: <http://www.mestskadivadlaprazska.cz/o-nas/napsali-o-nas/reziser-petr-svojtka-o-inscenaci-vsechno-na-zahrade-na-cro-3-vltava-450.html>.

¹⁴⁴ Op. cit.

¹⁴⁵ KRÍŽ, J. P. Pospolitost a morálka musí z kola ven. *Právo*, 26.11.2008.

vlastně veškeré jiné hodnoty“¹⁴⁶ Problém pak vztahuje režisér na celou „západní“ civilizaci: „Ta společnost se má relativně velmi dobře, ale pořád žehrá na to, že by se prostě měla mít lépe, a tomu je ochotná podřídit cokoli, morálkou počínaje a vlastně až základními jaksi lidskými hodnotami konče.“¹⁴⁷

Kvůli posunu současného jazyka vznikl nový překlad Dany Hábové, avšak inscenace se podle režiséra nepokoušela o násilné zpřítomňování, ale ani o retro. Inscenace se nedrží vždy nového překladu. Některé repliky se během zkoušení pozměnily. Nový rozměr například dostal Rogerův výstup na večírku, kdy mluví o tom, že do školy chodí i studenti jiné barvy pleti. Jeho připomínka navazuje na Perryho poznámku, že barevným prodává domy třikrát dráž. Pro naše zeměpisné šířky si inscenátoři zvolili příměr Rákosníci, Číňané a Asiaté. Bohužel, tento příměr nejen že nedokládá nenucené aktualizace, ale též není příliš výstižný.

Výprava Marty Rozskopfové je nadčasová. Obyčejně zařízený pokoj jednoho domu s prosklenou verandou a výhledem do zahrady. Uprostřed samozřejmě nesmí chybět bílá sedací souprava, napravo pracovní stůl a nalevo pojízdný bar. Kostýmy jsou časově neuchopitelné. Mohly by být moderní a nemoderní zároveň, a to v rozmezí několika desítek let. Jenny má zpočátku špatně padnoucí dívčí šaty, na večírek se promění v madam s šaty připomínající vkusnou barbie z devadesátých let, jdoucí na ples. Ostatní ženy mají též kostýmky, ať už klasické nebo kalhotové, padnoucí obleky na mužské části *Všechno na zahradě* výtvarníky snad nikdy neomrzí. Jack je oblečen jako trhan, v šaškovsky strakaté košili s vestičkou.

Inscenace je orámována idylickou písní Just a perfect day (hudba Filip Jelínek). Tato píseň navozuje intimní atmosféru na začátku a zároveň její vrcholení mrazí na konci inscenace. Po tom, co

¹⁴⁶ Režisér Petr Svojtka o inscenaci VŠECHNO NA ZAHRADĚ na ČRo 3 – Vltava .[on line]. [cit.20.4.2011]. URL: <http://www.mestskadivadlaprazska.cz/o-nas/napsali-o-nas/reziser-petr-svojtka-o-inscenaci-vsechno-na-zahrade-na-cro-3-vltava-450.html>.

¹⁴⁷ Reportáž o inscenaci Všechno na zahradě na Alterna TV.Rozhovor s režisérem. [on line]. [cit.20.4.2011]. URL: <http://www.alternativatv.cz/magazin/priloha/1830/2870.html>.

zhlédneme celý příběh manželského páru a jejich okolí (nebo snad naopak), zní stále tato píseň v uších jako velmi smutný náhled na to, co si za tím perfektním dnem nebo čímkoli jiným vlastně představujeme.

Když poprvé zazní tato píseň, vidíme Richarda, jak jde sekat trávu. Nemodernost jeho sekačky spočívá v tom, že jde o model, který má jako zdroj elektřinu. Jde o sekačku s kabelem, který se musí zapojit do zásuvky. Zásuvka je umístěna tak šikovně, že při sekání musí šňůra vést skrz celý dům. To už je ale na scéně Jenny, která potřebuje vyluxovat jejich prostorný, skromně zařízený obývací pokoj. Jediná

Obr.č.10.

Všechno na zahradě-Městská divadla pražská-DivadloABC-2008
Richard:Aleš Procházka, Jenny:Veronika Gajerová
Foto:Alena Hrbková. .[on line].[cit.15.4.2011].URL:
<http://www.mestskadivadlaprazska.cz/repertoar/aktualni/edward-albee-vsechno-na-zahrade-101.html>.

zásuvka, která je k mání je ta, do které Richard zapojil svou sekačku na trávu. A tak Jenny kabel vypojí a zapne do zásuvky svůj lux. Takto se nám představuje manželský pár, jak ho vidí Petr Svojtka. Hádky je vždy po ruce. Vždyť tento pár nemá ani dva zdroje elektřiny.

První scéna, kdy se manželé už snad rutinně škorpí, je prosycena láskou. Jenny je jako malá holčička, plná elánu v šatech, které nosí minimálně pětadvacet let. Trochu už z nich vyrostla, ale jsou stále světle růžovoučké a působí čistě. Richard ji sice umírňuje v její bezelstnosti, ale též je plný života a vše mu náramně chutná. Vlastně jsou v tom životě plném nadávání na to, jak si žijí, spokojení. Jenny a Richard jsou pár, kterému nic nechybí (Obr. č. 10). Chtějí jen o něco víc. V tomto Petr Svojtka dostal své vidině dnešní konzumní společnosti.

Obr. č.11.
Všechno na zahradě-Městská divadla pražská-DivadloABC-2008
Jack:Miroslav Vladyka, Jenny:Veronika Gajerová
Foto:Alena Hrbková. [online]. [cit.15.4.2011]. URL: <http://www.mestskadivadlaprazska.cz/repertoar/aktualni/edward-albee-vsechno-na-zahrade-101.html>.

postavy. Něco jako nadpřirozený dar. Vladykův Jack (Obr. č. 11) je znaven ze světa. A to je nejlepší tah v celém pojetí charakteru. Velmi lehce se pak Jack Miroslava Vladyky obrací k divákovi, aby mu nevnucoval své myšlenky, ale aby s ním divák přemýšlel nad tím, co to vlastně Jack říká a co vidí. Jeho oslabenost je zužitkována i při konečné vraždě. Vladyka netěží z komického potenciálu zpitého Jacka, naopak působí jako zraněné zvířátko, které se pod tím vším alkoholem domáhá přirozenosti, o kterou jsme všichni už dávno přišli. A opět se vrací v něžné a laskavé promluvě „ze záhrobí“, aby ukonejšil své přátelé.

Paní Toothová Dany Syslové je vysoká štíhlá dáma, která nikdy neudělá zbytečného pohybu. Vždyť vše jsou peníze.

Příjemným osvěžením je vstupní monolog Jacka. „Hádají se kvůli penězům? To oni pořád, chudáčci.“¹⁴⁸ Všechny soudy pronáší laskavě. Je na něm vidět převaha a odstup. Miroslav Vladyka si vychutnává obě polohy Jacka. Z promluv k divákovi plynule přechází do akce tak přirozeně, že epická poloha Jacka nepůsobí ani trochu nepřirozeně. Jakoby to byla další vlastnost

Obr.č.12.
Všechno na zahradě-Městská divadla pražská-DivadloABC-2008
Paní Toothová:Dana Syslová
Foto:Alena Hrbková. [online]. [cit.15.4.2011]. URL: <http://www.mestskadivadlaprazska.cz/repertoar/aktualni/edward-albee-vsechno-na-zahrade-101.html>.

¹⁴⁸ ALBEE, E. Všechno na zahradě. Přel. HÁBOVÁ, D. Ke studijním účelům k zapůjčení v elektronické podobě v Praha: DILIA, 2008. s. 11.

Chová se jako správný lovec, čeká klidně na vyvolenou, polapení hodnou, kořist. Ulízané krátké vlasy nepůsobí slizce, naopak dodávají kuplířce sex-appeal, pokud se to dá o bezpohlavní bytosti říci (Obr. č. 12).

Jenny, která již přijala nabídku svého pokušítele, už není malou holčičkou. Je pořád stejně švitořivá, když naprosto pravdivě lže a zkoumá, odkudže se vzal balíček peněz, který Richardovi doručila pošta. Aleš Procházka přistoupil ke všem možnostem a pestrostem Richarda s velkým citem. Úžas a mrazení vyvolává scéna, ve které Richard nachází ukryté peníze. Richard ve druhé scéně prvního jednání sedí a počítá účty. Přitom neví, co na něj jeho žena přichystala.

Scéna, kdy má Richard najít ukryté peníze, nebyla v ABC odbyta. Richard hledá cigarety, najde však pouze peníze v šuplíku své ženy, vše mu dochází, začne vysypávat peníze z polštářů a šuplíků a pak ho napadne to nejhorší, zvednout přehoz, který leží na prostém gauči, přičemž gauč je středem nejen místnosti, ale i dění celé domácnosti. Scéna jako z hororu, kdy hrdina bojuje s nekonečným davem vetřelců. Tak vypadá Richard ve svém šílenství a zoufalství. Jakoby si sám víc a víc uvědomoval, že musí být obětí špatného vtipu. Peníze, po kterých s ženou tolik toužili, se stávají během minuty jeho noční můrou, když se z přehozu sypou jako sníh. Aleš Procházka dodává absurdní nádech celé situaci, když mu pokaždé nad další objevenou skryšší ztuhne krev v žilách. Zmůže se jen na ostré zaměření na další možný úkryt a pokračuje dál s nadějí, že tentokrát už snad na další bankovky nenarazí. Postupně se dostává do zběsilejšího a zběsilejšího tempa. Je jako smyslů zbavený. Uhrančivé překvapení se mění v šok, šok střídá zoufalost a zmatek, až nakonec se dostaví velká dávka zuřivosti. Na konci je již Richard troska. Aleš Procházka si zde připravil výhodnou pozici pro další situace. S Jenny si vymění role. Jenny je již velká žena a on funguje jako malý chlapec. Není schopen vlastních činů. Je příliš slabý.

Jak již bylo zmíněno, zkouškou pro tvůrce i soubor je i druhá část Albeeho dramatu, kdy přicházejí na večírek sousedé. Jsou si sice

všichni navzájem velmi podobní, každý ale ztělesňuje něco trochu jiného. U každého páru je tučně zvýrazněná některá z vlastností, která je pro moderní konzumní společnost příznačná. Chuck (Jiří Hána) a Beryl (Evellyn Pacoláková – v roce 2002 hrála v Olomouci Jenny) jsou mladí, krásní lidé, kteří představují naprostou povrchnost a okázalost. Našli se v tom, že neustále nad vším ohrnují nos. Jsou zběhlí pouze v konvenčním světě. Přirozenosti již nejsou schopni.

Gilbert (Radim Kalvoda) a Louisa (Veronika Janků) se nepotřebují prosazovat ve společnosti. Na večírcích jako je tento si vždy něco najdou. Představují nenasytynost. Vášeň, s jakou se od prvního vkročení do pokoje vrhne Veronika Janků na mísu s křupkami, přičemž jí apetit neopustí ani během Jackovy vraždy a po ní, je dosti výmluvná. Perry (Jan Szymik) a Cynthie (Stanislava Jachnická) jsou výkvětem společnosti podnikatelů. V mezích konvencí jsou nekonvenčně uvolnění, nebojí se říci i to, co se neříká. Ve světě, jaký Albee předvádí, jsou již nějakou dobu zabydlení.

Celou tuto přehlídku hrůzy a netvorů skvěle doplňuje stále udivený Roger Lukáše Příkazského. Albee v postavě Rogera (snad) zamýšlel reflektora. Roger má být ve své naivitě a touze zavděčit se těm, jimž se zavděčit už nelze, protikladem a zároveň hromosvodem celé společnosti. Stačil jediný semestr odloučení a už netuší, kam se jeho rodiče dostali. Přestože mu vůbec není jasné, proč může a nemůže určitá tvrzení říkat nahlas, je jisté, že se stejně nakonec bude muset vydat stejnou cestou, na kterou právě nastoupili jeho rodiče.

Jakkoli se měla hra zdát v šedesátých letech absurdní a nerealistickou, v hádce manželského páru (kdo jiný než Albee je mistrem takových rozhovorů) se dnes našli diváci Městských divadel pražských. Jestli je a nebo není hra aktuální rozhodne snad fakt, že po čtyřiceti letech její inscenační praxe, kdy na počátku byl šok amerických diváků, že oni tak, jak je Albee líčí nevypadají, se z diváckých řad ozývá ženský hlas glosující předváděnou situaci manželského páru slovy: „To je jako u nás doma, že jo!“

Přes zřejmé rezonování tématu s dobou a časem uvádění, se ani inscenace Městských divadel pražských nestala výjimečnou. Opět se jí stalo příznačnou to, co ostatním. Dobře přečtený text a slušné herecké výkony.

4. Závěr

Když v roce 1969 poprvé uvedlo Divadlo S.K. Neumanna současnou hru amerického autora Edwarda Albeeho v překladu Františka Vrby *Všechno je v zahradě*, nikoho nejspíše nenapadlo, že text, vnímaný velice aktuálně, si bez problémů podrží tuto svou hodnotu dalších čtyřicet let. Po celou dobu se inscenátoři a potažmo kritici soustředili na to, čím nás Albeeho text oslovuje či neoslovuje.

Nesmíme opomenout, že kritika první poloviny inscenační praxe neměla možnost zcela svobodného vyjádření. Občasné úlitby panující ideologii, činěné právě v interpretaci hry a směřování jejího kritického dopadu, však k celkovému náhledu na reflexe a zprávy v dobovém tisku patří. Zpočátku někteří doufali (nebo se tak tvářili), že konflikt mezi pokušením, konzumem a vlastním svědomím se týká pouze západního světa, nakonec se však shodují na tom, že tomu tak není.

Peníze a možnost podnikání je pouze jednou stranou mince, kterou může Albee nabídnout. Trochu si přilepšit, honit se za něčím, co je pomíjivé a věnovat tomu veškeré své soustředění a i život, to je možná nesmrtelný úděl lidstva a záleží jen na něm, kdy si toto uvědomí. V devadesátých letech začali dramaturgové upozorňovat na fakt, že nám jsou konečně americké texty srozumitelnějšími a nejsou již exotikou. S tímto zjištěním se však pojil pocit strachu, kam se to tedy vlastně ženeme. V roce 2008, kdy se bezpochyby na jevišti Městských divadel pražských díváme sami na sebe, nám nezbyvá než si to přiznat. Nikoli hluboce, ale skrze smích. Spousta splátek, konzumu, touha po lepším materiálním životě je bezpochyby tím nejsmutnějším měřítkem každodenního života. Pokud od tohoto tématu dáváme ruce pryč a myslíme si, že nás se to netýká, pak nás jistě nenechá klidným debata diváků v Městských divadlech pražských.

Bezesporu největším kladem textu je jeho aktuálnost a nadčasovost. Tyto klady se záhy mohou proměnit v největší úskalí. V naší praxi nenajdeme jedinou výraznější, neřku-li experimentální

inscenaci Albeeho *Všechno je v zahradě*. Text hry je natolik propracovaný a velmi dobře vystavěný, že inscenátoři jednoduše dílo dobře přečetli a převedli na jeviště. Dalším důležitým faktorem byla možnost velkých hereckých výkonů. Lákavé je nejen uchopení manželského páru, kuplíčky, dvoupolohového Jacka, pubertálního syna, který je jediným uvědomělým článkem v domě, láková je i groteskní zrůdnost jednotlivých párů. Hereckému souboru navíc těchto jedenáct dobře napsaných dramatických postav skýtá možnost širokého uplatnění.

Textu se stala domovským oblastní divadla nebo divadla, která svým repertoárem nikdy nezradí své abonenty a pravidelné návštěvníky. Z šokující hry šedesátých let (jakým *Všechno je v zahradě* pro USA v době své premiéry rozhodně bylo) se postupem času zdála účinnější její komická potence. Z textu s absurdním rozměrem se stával text existenciálně realistický. Ztratili jsme cit pro to, co je šokující. Měřítka pro tento cit se posunula za své přijatelné a nepřijatelné hranice a jsou v nedohlednu. Raději se na vše díváme s odstupem a tak po čtyřiceti letech je z Albeeho *Všechno je v zahradě* tragikomický text se sklonem k frašce či černá komedie s existenciálním rozměrem.

Žánrové pojetí *Všechno je v zahradě* se ve své inscenační historii proměnilo. Stejně tak herecké pojetí jednotlivých postav. Představitelky Jenny byly vždy jedním z nejlepších článků inscenace. Citlivého a emočně odvážného představitele našel Richard až v Eriku Pardusovi. Velmi opomíjeným byl vždy Jack. V první polovině inscenační praxe na to měl jistě vliv jeho jednoznačný obraz amerického zbytečného člověka topícího se v penězích, v druhé polovině spíše náročnost postavy s epickým rozměrem. S noblesní lehkostí se Jacka ujal alespoň Miroslav Vladyka. Největší proměnou prošla představa o paní Toothové. Paní Toothová je ústředním hybatelem děje, ale i dění jako takového. Je obrazem našich pokušení. Ona se nebojí nabízet to, co se jiný bojí přijmout. Je to žena zběhlá a přesně ví, co si v jaké situaci může dovolit a na koho. Taková však nebyla paní Toohová od počátku inscenační praxe. Zlom nastal

s režijním pojetím Josefa Kettnera, který paní Toothovou společně s její představitelkou pojal jako „mafiána v sukních“. Hradeckou tvrdost a odžensťění režisér plně zúročil až v jihlavské inscenaci, kde je paní Toothová už ztělesněním byznysu a svérázného podnikání (připomeňme, že se jedná o rok 1991!). Od této doby je paní Toothová už výrazně chladná, mužná (i Albee nepoužije výraz pretty, nýbrž handsome) bytost, která přichází s vypočítavou smlouvou. K tomu, co se děje mezi paní Toothovou a upsanými ženami, přispěla svým pohledem nejvíce dramaturgyně Věra Mašková u příležitosti olomouckého uvedení textu v roce 2002. Tento úpis nemusí být ztvrzen krví, jelikož je garantován okolím.

Fakt, že s postavou paní Toothové si čeští inscenátoři věděli rady až s postupem času, mnohé vypovídá. Materiální pokušení bylo člověku vždy blízké a od nepaměti byl schopen sloužit jakýmkoli ideám, jen aby si trochu polepšil. Dnes však o těchto sebedestruktivních pokušeních mluví otevřeně tisk, lidé na ulici, lidé v domácnosti a není jim přítom nic divné. Tomu, co bylo pro USA šokujícím obrazem v letech šedesátých, se mi dnes už pouze smějeme.

Představa o zdánlivém štěstí, která se pojí s podivným hodnotovým žebříčkem, a touha tuto falešnou iluzi naplnit, vede pouze k odpojení se od podstaty bytí. Sice vše v zahradě zaroste a bude jako dřív, ale opravdu jen na oko. Každý z nás, nemluvě o státních zřízeních nebo klidně i celém světě, má na zahradě takového Jacka, nepohodlného souseda, který je příliš pravdivý na to, aby byl vyslyšen.

Edward Albee pojmenoval ve svém dramatu *Všechno je v zahradě* všechny krizové body společnosti. Přestože mělo být drama varováním a zpřítomněním největších lidských prohřešků nikoli proti jiným, ale proti sobě, což je velmi kruté, situace se nezlepšila, ale stává se stále více urgentní. Urputnost, se kterou se ženeme za trochou přilepšení, většinou v podobě majetku, nám nedovolí podívat se na tento problém z nitra, nýbrž se díváme s odstupem a bráníme se smíchem.

Albee nemohl být vyslyšen pouze v době vzniku hry. Bylo potřeba nasazovat jeho *Všechno je v zahradě* znovu a znovu. Od roku 1969

prošel v českém vnímání Albeeho text proměnou, stejně tak jako česká společnost a možná i celý svět. V době první inscenace si většina české společnosti přála uvolnění poměrů. Jelikož bylo v nedohlednu, upnuli se na hromadění majetku. Začátkem devadesátých let bylo jistě mnoho příležitostí, jak znovu nabytou svobodu uchopit. Ale též jsme ji našli v honbě za mamonem a hromadíme slevové kupóny na život stejně jako Jenny a Richard. Pro tvůrce nebylo nutné příliš experimentovat s pojetím Albeeho *Všechno je v zahradě*. Lépe než sám Albee už by naši situaci stejně nikdo nepopsal.

5. Seznam literatury a pramenů

Literatura:

- ALBEE, E. *Everything in the Garden*. New York: Dramatists Play Service Inc, 1968.
- ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. HÁBOVÁ, D. Ke studijním účelům k zapůjčení v elektronické podobě v Praha: DILIA, 2008.
- ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968.
- ALBEE, E. *Všechno je v zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: DILIA, 1969.
- ALBEE, E. *Všechno je v zahradě*. Přel. VRBA, F. In Program k 550. premiéře MdB v sezóně 1996/1997.
- COOPER, G. *Everything in the Garden In New English Dramatists*. Harmondsworth: Penguin Books, 1965–7.
- JUST, V. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010.
- KOTÝNKOVÁ, M. Fenoménu sociálního vyloučení v kontextu české společnosti. In *Česká společnost na konci tisíciletí 2*. Praha: Univerzita Karlova v Praze Nakladatelství Karolinum, 1999.
- MAREŠ, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha, SLON, 1999.
- Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. *35 let hospodářského a kulturního vývoje ČSSR*. Praha: Rudé Právo, 1980.
- POTŮČEK, M. za kol. aut. *Česká společnost na konci tisíciletí 1*. Praha: Univerzita Karlova v Praze Nakladatelství Karolinum, 1999.
- POTŮČEK, M. za kol. aut. *Česká společnost na konci tisíciletí 2*. Praha: Univerzita Karlova v Praze Nakladatelství Karolinum, 1999.
- PERNES, J. *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945–1990*. Brno: BARRISTER&Principal – studio, s.r.o., 2003.
- RYŠAVÝ, D. Důvěra a ekonomické jednání. In *Česká společnost na konci tisíciletí 2*. Praha: Univerzita Karlova v Praze Nakladatelství Karolinum, 1999.
- RACHŮNKOVÁ, Z. *Zamlčování překladatelé: bibliografie 1948–1989*. Praha: Ivo Železný, 1992.

Divadelní programy:

Program Divadla S.K.Neumanna: Edward Albee Všechno je v zahradě. Praha, 1969.

Program Divadla Oldřicha Stibora: Edwarda Albee Všechno je v zahradě. Olomouc, 1970.

Program divadla Vítězslava Nezvala Karlovy Vary: Edward Albee Všechno je v zahradě. Karlovy Vary, 1970.

Program Krajského divadla v Příbram: Edward Albee Všechno je v zahradě. Příbram, 1977.

Program Divadla Vítězného února v Hradci Králové: Edward Albee Všechno na zahradě. Hradec Králové, 1987.

Program Divadla P. Bezruče v Ostravě: Edward Albee Všechno na zahradě, 1990.

Program Horáckého divadla Jihlava: Edward Albee Všechno na zahradě. Jihlava, 1991.

Program Jihočeského divadla: Edward Albee Všechno je v zahradě. České Budějovice, 1992.

Program Východočeského divadla Pardubice: Edward Albee Všechno je v zahradě. Pardubice, 1995.

Program Městského divadla Brno: Edward Albee Všechno je v zahradě. Brno, 1997.

Program Moravského divadla Olomouc: Edward Albee Všechno je v zahradě. Olomouc, 2002.

Program Městských divadel pražských Divadlo ABC: Edward Albee Všechno na zahradě. Praha, 2008.

Články z divadelních programů:

KLÍMOVÁ, H. To, co dělá Jenny. In *Program Divadla S.K.Neumanna: Všechno je v zahradě*, 1969.

MARX, K. Vše převracející moc peněz. In *Program divadla Oldřicha Stibora: Všechno je v zahradě*. Olomouc, 1970.

MAŠKOVÁ, V. Všechno je v zahradě. In *Program Moravského divadla Olomouc*, 2002.

STEINER, T. Člověk – zahrada širá. In *Program Městského divadla Brno, sezóna 1996/97 VI*.

VRBA, F. Adaptace a předloha. In *Program divadla Oldřicha Stibora: Všechno je v zahradě*. Olomouc, 1970.

Z projevu poslance Jiřího Brože. In *Program Krajského divadla v Příbram: Všechno je v zahradě*. Příbram, 1977.

Periodika:

- Anonym. Albee v Kobyliších. *Práce* 5.4.1987.
- Anonym. Albee znovu v Praze. *Listy Praha* 17.5.1969.
- Anonym. Komédie hořka a jedovatá. *Lidová demokracie* 5.5.1969.
- BENEŠ, J. Všechno je v zahradě. *Práce* 21.5.1969.
- BLANDA, O. Poetický obraz – Zaostrěno na herecký výkon. *Scéna* 13, 1988, č.2.
- (či). Jakoby by ani nebylo nebe: Edward Albee Všechno na zahradě, Horácké divadlo, Jihlava. *České a moravskoslezské Zemědělské noviny* 1, 1991.
- DOLANSKÁ, S. Všechno je na prodej. *Svět práce* 28.5.1969.
- Interní hodnocení St.Moši In SRNA,Z. V roli. *Dokořán* 1997.
- JKL. Znovuvedení E.Albeeho. *Lidová demokracie* 12.9.1987.
- JZ. Opět v divadle. *Palcát Tábor* 17.9.1969.
- KLEN, P. Inscenace Všechno je v zahradě Olomoucké činohry je povedená. *Střední Morava dnes* 13,2002, č.62.
- KOLÁŘ, B. V Moravském divadle se opět dobře hrálo. *Olomoucké listy* 2, 2002, č.11.
- KRČMÁŘ, Z. Albeeho absurdní anekdota. *Rovnost* 5.2.1991.
- KRUPKOVÁ, H. Americká hra. *Tvorba* 11.2.1987.
- KŘÍŽ, J. P. Gogol, Dostojevskij, Albee v Praze i mimo ni. *Český týdeník*, 28.2.1995.
- KŘÍŽ, J. P. Pospolitost a morálka musí z kola ven. *Právo*, 26.11.2008.
- KŘÍŽ, Z. Je právě po sezóně. *Hospodářské noviny*, 1997.
- LOZORČÁKOVÁ, T. Nad absurditou zvítězila divácky vděčná komedie. *Lidové noviny* 11.4.2002.
- MACHALICKÁ, J. Všechno je jinde (a dávno). *Divadelní noviny* 4, 1995, č.6.
- mik. Příbramské vystoupení v Praze. *Lidová demokracie* 14.9.1977.
- mik. Výpověď o americké společnosti. *Zemědělské noviny, venkov* 14.9.1977.
- PATEROVÁ, J. Třikrát trefa do černého. *Práce* 47,5.4.1991, č. 80.
- PATSCH, J. Hra o moci peněz. *Svoboda Praha* 9.3.1977.
- PAVLOVSKÝ, P. Moderní klasika. *Tvorba* 2.9.1987.
- PÍHOVÁ, I. Karikatura v zrcadle. *Noviny* 3.6.1992.
- (r). Jde skutečně jen o peníze? :Úvaha nad premiérou Albeeho hry „Všechno na zahradě“. *Pochodeň Hradec Králové* 16.1.1987.
- rozhovor s Danou Hábovou. *Dialogy. Měsíční divadelní průvodce m.d.p.* 3, 2008/2009, č.4.
- SOPROVÁ, J. Pokaždé zcela jinak. *Práce* 4.12.1987.
- SRNA,Z. V roli. *Dokořán* 1997.
- STEINER, T. Připravujeme. *Dokořán* 1997.

ŠMERALOVÁ, E. Představení jako vykřičník. *Haló noviny* 2, 1992, č.139.

URS, J. Albee, Broadway a smrt. *Divadelní noviny* 12, 1969, č.17.

VELEHRADSKÁ, M.O lidské samoty a touze někam patřit: Nad novou premiérou hry Východočeského divadla – Všechno je v zahradě od Edwarda Albeeho. *Pardubické noviny* 4, 1995, č.37 (13.2.).

ZBOŘILOVÁ, L. Peníze, pořád jenom peníze. *Rovnost* 3.6.1997.

Z webových stránek:

Městská divadla pražská. Aktuální repertoár.[on line]. [cit.20.4.2011]. URL: <http://www.mestskadivadlaprazska.cz/repertoar/aktualni/edward-albee-vsechno-na-zahrade-101.html>.

Režisér Petr Svojtka o inscenaci VŠECHNO NA ZAHRADĚ na ČRo 3 – Vltava .

[on line]. [cit.20.4.2011].URL:

<http://www.mestskadivadlaprazska.cz/o-nas/napsali-o-nas/reziser-petr-svojtka-o-inscenaci-vsechno-na-zahrade-na-cro-3-vltava-450.html>.

Reportáž o inscenaci Všechno na zahradě na Alterna TV.Rozhovor s režisérem.

[on line]. [cit.20.4.2011]. URL:

<http://www.alternativatv.cz/magazin/priloha/1830/2870.html>.

Rozhovor s Alešem Procházkou o představení VŠECHNO NA ZAHRADĚ na ČRo 2 – Praha. [on line]. [cit.20.4.2011]. URL:

<http://www.mestskadivadlaprazska.cz/o-nas/napsali-o-nas/rozhovor-s-alesem-prochazkou-o-predstaveni-vsechno-na-zahrade-na-cro-2-praha-444.html>.

ČT24. Všechno je na zahradě Divadla ABC. [on line]. [cit.20.4.2011].

URL: <http://www.ct24.cz/kultura/divadlo/33378-vsechno-je-na-zahrade-divadla-abc/>.

Obrázky:

Obr. č. 1

Vlevo ALBEE, E. *Všechno na zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: Orbis, 1968.
vpravo ALBEE, E. *Všechno je v zahradě*. Přel. VRBA, F. Praha: DILIA, 1969.

Obr. č. 2

Všechno je v zahradě – Divadlo S. K. Neumanna – 1969
Jenny: Janna Štěpánková, paní Toothová: Věra Tichánková
Foto: Jaromír Svoboda .[on line]. [cit.15.4.2011]. URL:
〈<http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=21828&mode=0>〉.

Obr. č. 3

Všechno je v zahradě – Divadlo S. K. Neumanna – 1969
Richard: Václav Mareš
Foto: Jaromír Svoboda.[on line].[cit.15.4.2011]. URL:
〈<http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=21828&mode=0>〉.

Obr. č. 4

Všechno je v zahradě-Krajské divadlo Příbram-1977
Richard: Jiří Žák, Jenny: Libuše Jiskrová
Foto: Oldřich Pernica [on line].[cit.15.4.2011]. URL:
〈<http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=19747&mode=0>〉.

Obr. č. 5

Všechno na zahradě – Divadlo Vítězného února v Hradci Králové – 1987
Jenny: Anna Cónová, Richard: Miroslav Rataj
Foto: Jan Ptáček, Poetický obraz – Zaostřeno na herecký výkon. *Scéna* 13, 1988, č.2.

Obr. č. 6

Všechno na zahradě – Horácké divadlo Jihlava – 1991
Jenny: Hana Červinková, Paní Toothová: Jana Bittlová
Foto: Ladislav Šoulák. [on line]. [cit.15.4.2011]. URL:
〈<http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=7949&mode=0>〉.

Obr. č. 7

Všechno je v zahradě – Městské divadlo Brno – 1997
Richard: Erik Pardus, Jenny: Monika Vrtalová
Foto: Jef Kratochvíl. [on line]. [cit.15.4.2011]. URL:
<<http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=1285&mode=0>>.

Obr. č. 8.

Všechno je v zahradě-Městské divadlo Brno-1997
Paní Toothová: Marcela Důřová
Foto: Jef Kratochvíl [on line]. [cit.15.4.2011]. URL:
<<http://db.divadelni-ustav.cz/InscenationDetail.aspx?recordId=1285&mode=0>>.

Obr. č. 9

Všechno na zahradě – Městská divadla pražská – DivadloABC – 2008
Foto: Alena Hrbková, Měsíční divadelní průvodce m. d. p. 3,
2008/2009, č. 13.

Obr. č. 10

Všechno na zahradě – Městská divadla pražská – DivadloABC – 2008
Richard: Aleš Procházka, Jenny: Veronika Gajerová
Foto: Alena Hrbková. [on line]. [cit.15.4.2011]. URL:
<<http://www.mestskadivadlaprazska.cz/repertoar/aktualni/edward-albee-vsechno-na-zahrade-101.html>>.

Obr. č. 11

Všechno na zahradě – Městská divadla pražská – DivadloABC – 2008
Jack: Miroslav Vladyka, Jenny: Veronika Gajerová
Foto: Alena Hrbková. [on line]. [cit.15.4.2011]. URL:
<<http://www.mestskadivadlaprazska.cz/repertoar/aktualni/edward-albee-vsechno-na-zahrade-101.html>>.

Obr. č. 12

Všechno na zahradě – Městská divadla pražská – DivadloABC – 2008
Paní Toothová: Dana Syslová
Foto: Alena Hrbková. [on line]. [cit.15.4.2011]. URL:
<<http://www.mestskadivadlaprazska.cz/repertoar/aktualni/edward-albee-vsechno-na-zahrade-101.html>>.